

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Analýza prvků konsenzuální demokracie

Diplomová práce

Autor: Bc. Tereza Nedomová
Studijní program: N6701 Politologie
Studijní obor: Politologie-africká studia
Forma studia: Kombinovaná
Vedoucí práce: Mgr. Jan Prouza Ph.D.

Hradec Králové, 2019

Zadání diplomové práce

Autor:	Tereza Nedomová
Studium:	F16NK0068
Studijní program:	N6701 Politologie
Studijní obor:	Politologie - africká studia
Název diplomové práce:	Analýza prvků konsenzuální demokracie
Název diplomové práce AJ:	Analysis of elements of consensual democracy

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se bude věnovat problematice konsenzuální demokracie v afrických zemích, které se vyznačují vnitřně heterogenní společností. Teoretickým základem práce bude model konsenzuální demokracie Arendta Lijpharta, doplněný o teoretickou reflexi jeho aplikovatelnosti na africké prostředí od ghanského filosofa Kwasi Wiredu. Mezi zkoumané státy bude zařazena Jihoafrická republika, Rwanda a Ghana. Všechny tyto státy se vymezují nejen heterogenitou, ale nesourodým fungováním mezi jednotlivými segmenty uvnitř státu. Cílem práce bude analýza prvků konsenzuální demokracie ve vzájemných vztazích segmentů uvnitř heterogenních společností. K posouzení funkčnosti a dosažení prvků konsenzuální demokracie budou sloužit periodika, noviny a internetové zprávy z jednotlivých zemí.

Ademola Kazeem, Fayemi. 2010. A Critique of Consensual Democracy and Human Rights in Kwasi Wiredu's Philosophy. *Lumina*, 21, 1 - 13. Ajei, Martin Odei. 2016. Kwasi Wiredu's Consensual Democracy: Prospects for Practise in Africa. *European Journal of Political Theory* 15, 4, 445 - 466. Eze EC. 1997. Democracy or Consensus? In: Eze EC Ed. *Postcolonial African Philosophy*. Oxford: Blackwell Publishers. 313 - 323. Koenane J., Mojalefa. 2017. The Role and Significance of Traditional Leadership in the Governance of Modern Democratic South Africa. *Africa review*. 1 - 14. Lijphart, Arend. 1984. *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. Yale University Press. Wamala, E. 2004. *Government by Consensus: An Analysis of a Traditional Form of Democracy*. In: *A Companion to African Philosophy*. Ed. Kwasi Wiredu. Malden: Blackwell Publishing. 435 - 442. Wiredu, Kwasi. 2001. Democracy by Consensus: Some Conceptual Considerations. *Philosophical Papers* 30, 227 - 244.

Garantující pracoviště:	Katedra politologie, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	Mgr. Jan Prouza, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	20.6.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Anotace

Nedomová, Tereza. 2019. Analýza prvků konsenzuální demokracie. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra politologie, Diplomová práce.

Cílem předkládané diplomové práce je analýza prvků konsenzuální demokracie v Africe. Mezi analyzované státy je zařazena Ghana, Rwanda a Jihoafrická republika. První zkoumanou zemí je Ghana, která je do analýzy vybrána z důvodu práce Kwasiho Wiredu, který analyzuje vznik a tradici konsenzu u tradiční akanské společnosti. Jihoafrická republika a Rwanda jsou do analýzy vybrány z důvodu polarizace vztahů mezi segmenty, které společnost daných zemí rozdělují. První kapitola práce se zaměřuje na teoretickou oblast, tj. vymezení konsenzuální demokracie dle Arendta Lijpharta. Tato část práce dále obsahuje kritické pohledy na autorův model. Práce si klade za cíl analýzu prvků v africkém prostředí, z tohoto důvodu je další část teoretické práce věnována autorům, jež se zaměřují na konsenzualitu v Africe. Mezi tyto autory patří Patrick Chabal a Kwasi Wiredu, který vytváří obecný model konsenzuálních prvků, které vychází z teorií Arendta Lijpharta. Druhá část práce je rozdělena na tři kapitoly, dle analyzovaných zemí. Konsenzuální prvky jsou v každé zemi analyzovány na formální rovině, dle ústavního vymezení. Rámec pro tuto analýzu tvoří právě vymezené prvky konsenzuální demokracie dle Arendta Lijpharta. Další část analýzy probíhá v neformální rovině, kde je zkoumáno postavení tradičních vůdců v každé zemi, neformální instituce pro komunikaci mezi občany a politickými elitami. Teoretický rámec pro tuto analýzu tvoří práce Patricka Chabala, který klade velký důraz na postavení tradičních vůdců v daném systému a dalších neformálních vztahů ve společnosti.

Klíčová slova: konsenzuální demokracie, Ghana, Jihoafrická republika, Rwanda

Annotation

Nedomová, Tereza. 2019. Analysis of Elements of Consensual Democracy. Hradec Králové: University of Hradec Králové, Philosophical faculty, Department of Political Science, Diploma thesis.

The aim of this work is to analyze elements of consensual democracy in Africa. The first surveyed country is Ghana, which is selected for the analysis by Kwasi Wiredu, who analyzes the emergence and tradition of consensus among traditional Akan society. South Africa and Rwanda are selected for analysis due to the polarization of the segmental relationship that divide the countries. The first chapter focuses on the theoretical area, ie the definition of consensual democracy according to Arendt Lijphart. This part of work also contains critical views of the author's model. The aim of the work is to analyze elements in the African environment. For this reason, the next part of the thesis is devoted to authors who focus on consensus in Africa. These authors include Patrick Chabal and Kwasi Wiredu, who create a general model of consensual elements based on Arendt Lijphart's theories. The second part is divided into three chapters by countries. Consensus elements are analyzed in each country at the formal level, according to the constitutional definition. Arendt Lijphart's consensus democracy features the framework for this analysis. Another part of the analysis takes place on an informal level, where the position of traditional leaders in each country, informal institutions for communication between citizens and political elites. The theoretical framework for this analysis is the work of Patrick Chabal, who places great emphasis on the position of traditional leaders in the system and other informal relationships in society.

Key words: Consensual democracy, Ghana, South African Republic, Rwanda

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Janu Prouzovi, Ph.D. za cenné rady, vstřícnost a trpělivost při vedení mé diplomové práce.

Obsah

Úvod	9
1. Konsenzuální demokracie	14
1.1 Definice konsociační a konsenzuální demokracie dle Arendta Lijpharta	14
1.1.1 Přívětivé podmínky konsenzuální demokracie	19
1.1.2 Kritika modelů Arendta Lijpharta	20
1.2 Modelové příklady konsenzuální demokracie v Evropě	21
1.2.1 Belgie	22
1.2.2 Nizozemí	23
1.2.3 Švýcarsko	25
1.3 Definice konsenzuální demokracie dle Kwasiho Wiredu	26
1.2.4 Kritika teoretického modelu Kwasiho Wiredu	27
1.4 Teoretický rámec pro analytickou část diplomové práce	29
2. Ghana: Analýza konsenzuálních prvků.....	31
2.1 Ústavní vymezení konsenzuálních prvků Ghany	31
2.1.1 Vzájemný vztah a ústavní vymezení legislativy a exekutivy	32
2.1.2 Stranický a volební systém	33
2.1.3 Decentralizace, psaná ústava a prvky přímé demokracie	34
2.2 Neformální instituce konsenzuální politiky v Ghaně	35
3. Jihoafrická republika: Analýza konsenzuálních prvků.....	41
3.1 Ústavní vymezení konsenzuálních prvků v Jihoafrické republice	42
3.1.1 Vzájemný vztah a ústavní vymezení legislativy a exekutivy	42
3.1.2 Stranický a volební systém	44
3.1.3 Decentralizace, psaná ústava a prvky přímé demokracie	45
3.2 Neformální prvky konsenzuální demokracie v Jihoafrické republice	46
4 Rwanda: Analýza konsenzuálních prvků	51
4.1 Ústavní vymezení konsenzuálních prvků Rwandy	52
4.1.1 Vzájemný vztah a ústavní vymezení legislativy a exekutivy	52
4.1.2 Stranický a volební systém	54
4.1.3 Decentralizace, psaná ústava a prvky přímé demokracie	55

4.2	Neformální instituce konsenzuální demokracie ve Rwandě	56
Závěr	59
Zdroje	66
Prameny	66
Internetové prameny	66
Literatura	67

Úvod

Spolupráce mezi politickou složkou moci a občanskou společností je důležitým faktorem politického systému každé země. Jejich vztah by měl být harmonický, což je mnohem snazší, pokud je občanská společnost spíše homogenní, bez převládajících vyhraněných názorů a přetrvávajících hlubokých rozdílů. A naopak, v případě vnitřně polarizované společnosti, kterou rozdělují hluboké etnické, jazykové, náboženské, ale také politické či ekonomické rozpory, je taková spolupráce velmi komplikovaná. Toto štěpení zasahuje nejen názorové proudy a veřejný diskurs, ale stejně tak i politické rozhodování, které má následně tendenci existující dělení udržovat, či dokonce ještě více prohlubovat. Etnické, jazykové a náboženské rozdíly jsou navíc do značné míry rigidní a sebe-obnovující se, což přispívá k problematickému vztahu občanské společnosti a politických vůdců. Polarizace společnosti přitom může snadno vést ke konfliktu mezi jejími jednotlivými segmenty. Pro zamezení takové situace je nutné více institucionalizovat vztahy mezi segmenty společnosti, ale také mezi politickými vůdci a společností samotnou.

Nejvíce rozšířeným modelem, který zkoumá institucionalizaci vztahů ve vnitřně heterogenních společnostech je konsenzuální model demokracie. Ten zkoumá spolupráci mezi politickou složkou moci a společností uvnitř státu. Tento nový¹ typ politického systému představil v 60. letech Arendt Lijphart. Autorův model vznikl na základě analýzy evropských států vymezujících se heterogenní společností jako je tomu v Belgii, Nizozemsku či Švýcarsku. V těchto státech dochází k fragmentaci na základě náboženství, jazyka či národnostních skupin. Konsenzuální model vládnutí je autorem vnímán jako řešení pro konfliktní společnosti, ale nepovažuje jej za jediný funkční. Dalším řešením pro zabránění konfliktu v takové společnosti je dle autora asimilace menšin a rozdělení země na homogennější celky (Lijphart 1977).

Arendt Lijphart vytváří funkční model, který zahrnuje čtyři nástroje, jež se vzájemně doplňují a utváří ideální vzor pro konsenzuální model vládnutí.

¹ Tento model vládnutí nepatří mezi tradiční politické systémy jako parlamentarismus či prezidencialismus a vznikl mnohem déle nežli tyto systémy. Z tohoto důvodu jej můžeme nazývat „novým“ modelem vládnutí, byť od jeho zveřejnění uplynulo již více než 50 let.

Prvním nástrojem je **existence velké koalice**, která zaručuje všem skupinám ve společnosti podíl na moci. Dalším nástrojem je **vzájemné veto**, které může využít každá skupina k omezení moci ostatních. **Princip proporcionality** tvoří třetí nástroj a zaručuje poměrné zastoupení všech skupin nejen ve vládních institucích. Posledním nástrojem je určitá **míra autonomie** pro každou ze skupin ve společnosti.

Vnitřně heterogenní společnosti můžeme nalézt i mimo evropský kontinent. V odborné literatuře nalezneme několik výzkumů, analýz a knih, které se věnují tomuto konceptu i v jiných zemích nežli v Belgii, Nizozemí a Švýcarsku. Jedním z autorů věnující se polarizaci společnosti mimo evropský kontinent je ghanský filosof Kwasi Wiredu. Autor vychází z modelu konsenzuální demokracie dle Arendta Lijphart, ale analyzuje jej v africkém prostředí. Ve svých pracích neuvádí tak rozpracovaný model s konkrétními nástroji, ale zkoumá samotné politické rozhodování u polarizovaných společností a schopnost dosažení konsenzu. Autor identifikuje schopnost ghanské tradiční společnosti dosáhnout kompromisu i přes rozdílné postoje a názory nejen v politické sféře moci. Svým dílem poukazuje na možnost využití konsenzuálního modelu v mimoevropských oblastech, konkrétně tedy v africkém prostředí.

Cílem práce je analýza prvků konsenzuální demokracie právě v Africe, a to konkrétně v Jihoafrické republice, Rwandě a Ghaně. Jihoafrická republika a Rwanda jsou do analýzy vybrány pro vyhrocené vztahy mezi jednotlivými segmenty uvnitř společnosti. Ghana je zde zařazena z důvodu práce Kwasiho Wiredu, který se ve svých dílech zaměřuje na ghanskou společnost, ale také se jedná o heterogenní společnost, která není až tak moc polarizovaná jako Jihoafrická republika a Rwanda. Africké státy nelze řadit mezi demokratické útvary, ale spíše hybridní či autoritářské. Prvky konsenzu na tomto kontinentu můžeme identifikovat a dále pak analyzovat, ačkoli mohou být využívána v odlišné formě.

Výzkumnou otázkou práce je: *Jaké nástroje konsenzuální demokracie můžeme nalézt v africkém prostředí.* Model konsenzuální demokracie je v současné době vnímán jako ideální pouze u evropských států. Z tohoto důvodu práce nepředpokládá výskyt všech nástrojů konsenzuální demokracie v daných afrických státech.

Práce bude analyzovat alespoň ty nástroje, které jsou v zemi využívány, a poté hodnotit jejich funkčnost v dané zemi. Analytická část by měla poskytnout ucelenou analýzu využívaných prvků konsenzuální demokracie ve vybraných zemích.

Mnoho autorů vnímá model konsenzuální demokracie jako řešení při nejen etnických konfliktech a sporech. Tomuto předpokladu je tedy věnován dílčí cíl práce, a tedy zda nalezené prvky konsenzuální demokracie ve zmíněných státech mohou zjemnit spory a zjednodušit vztahy uvnitř etnicky heterogenních společností.

Jelikož si práce klade za cíl identifikovat nástroje konsenzuální demokracie v Ghaně, Rwandě a Jihoafrické republice, bude práce využívat metodu analýzy ve více případové studii. Nástroje jsou analyzovány v jednotlivých zemích na vládní úrovni politického systému. Tato úroveň analýzy vychází z ústavního vymezení vztahů jednotlivých institucí. Kromě ústav daných zemí jsou vztahy analyzovány z periodik a internetových článků vycházející v dané zemi. Rozšíření o tyto zdroje přináší širší rozsah analýzy a umožňuje empiricko-analytický přístup. Tento přístup slouží ke srovnání vztahů *de jure* a *de facto*, kdy interpretace ústavně vymezeného vztahu nemusí odpovídat politické praxi. Analýza každé ze zemí bude tedy rozdělena na formální a neformální úroveň vztahů.

V odborné literatuře můžeme nalézt několik výzkumů, periodik a knih, které věnují pozornost konsenzuální demokracii. V současné době se však tento model analyzuje spíše na mimoevropských oblastech nebo na státech východní Evropy, které se také vyznačují vnitřní heterogenitou. Jedním z takových článků je *Political Decentralization and the Strengthening of Consensual, Participatory Local Democracy in the Republic of Macedonia* (2013). Zde autor zkoumá otázku vyšší míry zastoupení jednotlivých segmentů na místní úrovni vládnutí. Do výzkumu zahrnuje nástroje konsenzuální demokracie a nalézá zde zvýšenou účast jednotlivců při využití prvků konsenzuální demokracie v daném systému. Zajímavou prací, která zkoumá nástroje konsenzuální demokracie v Africe je *Consolidation of Democracy in Africa: A View from the South* (2017). Zde jednotliví autoři analyzují změny u občanské společnosti a jejího vztahu s vládními institucemi.

Docházejí však k závěru, že příliš silná občanská společnost může vést ke zhoršení demokracie v dané zemi, neboť vládní představitelé chtějí zamezit aktivnímu přístupu občanů k politice a jejím představitelům. Tím jsou nuceni občanům omezit základní demokratické principy a svobody jako jsou volby, svoboda tisku a podobně. S ohledem na výše zmíněné práce a analýzy je o konsenzuální model stále zájem jako o možný koncept vládnutí v zemích s vnitřní heterogenitou. Ačkoli jednotlivé modely obsahují některé nedostatky, jedná se o nejvíce rozpracovaný model pro vnitřně heterogenní státy.

Diplomová práce je rozdělena na čtyři hlavní části. V první části je pozornost věnována teoretickému rámci, tj. vymezení konceptu konsenzuální demokracie. Teoretická část práce je dále rozdělena na čtyři podkapitoly dle jednotlivých autorů a modelů. Nejprve jsou nastíněny nástroje dle Arendta Lijpharta a následně se práce věnuje vymezení modelových příkladů v evropském prostředí. Na závěr je vymezena teoretická reflexe od Kwasiho Wiredu vztahující se na prvky konsenzuální demokracie v Africe. Poslední podkapitola tvoří teoretický rámec pro diplomovou práci, který je sestaven z jednotlivých prvků od Kwasiho Wiredu, ale také od Patricka Chabala, který se věnuje specifikám africké společnosti ve vztahu k politickým elitám.

Hlavními zdroji této části jsou knihy Arendta Lijphart, a to konkrétně kniha *Democracy in Plural Societies: Comparative Exploration* (1977). V tomto díle autor stanovuje čtyři nástroje pro konsenzuální model vládnutí. Dalším autorovým dílem, kde analyzuje nástroje konsenzuální demokracie konkrétněji je *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty One Countries* (1984). Zde autor identifikuje kromě jednotlivých nástrojů i podmínky, za jakých je možné shledat konsenzuální demokracii plně funkční. Aplikovatelnost tohoto modelu je mnohem snazší v zemích s menší územní rozlohou a s loajalitou k danému uspořádání. Dalším důležitým faktorem je parlamentní demokracie s proporčním volebním systémem a tradicí konsenzu v rozhodovacím procesu. V rámci rozdělení společnosti na jednotlivé segmenty je velice důležité, aby zde nedocházelo k dominanci jedné skupiny nad druhou. V rámci společnosti není pro autora ideální ani duální struktura, ale pouze vícenásobná rovnováha mezi segmenty.

Kromě zmíněných knih bude tato část práce čerpat z děl Kwasiho Wiredu. Prvním z nich je článek *Democracy by Consensus: Some Conceptual Considerations* (2001), kde se autor věnuje otázce dosažení kompromisu a konsenzu již v moderních afrických státech. Dále zde autor interpretuje ideální uspořádání konsenzuálního modelu, dle jeho kritérií a představ o konsenzuálním systému.

Dalším dílem, z kterého je v teoretické části čerpáno je část knihy s názvem *Government by Consensus: An Analysis of a Traditional Form of Democracy* (2004), kde autor analyzuje schopnost tradičních společností dosáhnout kompromisu i přes heterogenitu názorů v dané společnosti. Při nastínění modelových případů v evropském prostředí je čerpáno z ústavního vymezení Nizozemí a Belgie. Zajímavý přínos pro analytickou část práce přináší kniha Patricka Chabala z roku 2009 s názvem *Africa: The Politics of Suffering and Smiling*. Zde autor zkoumá identifikaci občana k politice dané země a tvrdí, že občan afrického státu se více ztotožňuje s neformálními vztahy ve společnosti jako je rodina a komunita nežli s formální strukturou vztahů. Na základě této teze se analytická část zaměřuje vedle formální institucionalizace vztahů na neformální struktury vztahů mezi politickou sférou moci a občany.

Hlavní analytická část práce je rozdělena do kapitol dle jednotlivých zemí. První část vždy seznamuje s historií dané země, základní charakteristikou a politickým vývojem. Další podkapitolou je ústavní vymezení konsenzuální demokracie dle jednotlivých prvků Arendta Lijpharta, Jelikož se africké politické prostředí vymezuje značnou neformálností, další podkapitoly tvoří neformální instituce a další specifikace analyzované země.

Kromě sekundárních zdrojů literatury práce využívá hlavně primární zdroje, které jsou použity v analytické části práce. S ohledem na téma a obsah diplomové práce jsou mezi tyto zdroje zařazeny oficiální stránky vládních institucí v dané zemi, ale také novinové články zveřejněny na internetových stránkách. Dále práce využívá analýzu ústavního vymezení pravomocí, a proto jsou jedním ze zdrojů i Ústavy jednotlivých zemí.

1. Konsenzuální demokracie

Termín konsenzuální demokracie přinesl do oblasti politologie nový zájem o zkoumání o funkčnost demokracií v kulturně, jazykově, či etnicky fragmentovaných společnostech. Do této doby nebyl o tuto oblast velký zájem, neboť zde existovalo přesvědčení, že demokracie může být úspěšná pouze v homogenních společnostech (Charvát 2018:84). Termín konsenzuální demokracie byl poprvé použit nizozemským politologem Arendtem Lijphartem v roce 1984, kdy byl vytvořen univerzální model vládnutí proti převládajícímu westminsterskému modelu (Hloušek 2011: 70). Vzniku tohoto modelu předcházelo vytvoření konceptu konsociační demokracie, který byl představen shodným autorem již v 60. letech 20. století (Hloušek 2011: 69). Po vymezení výše uvedených konceptů Arendta Lijpharta, budou nastíněny modelové příklady v evropských zemích. Vzhledem k tématu práce bude načrtnut i pohled na konsenzuální demokracie v africkém prostředí. Konsenzuální demokracii v mimoevropských oblastech se věnoval ghanský filosof Kwasi Wiredu, z jehož prací je čerpáno v závěru teoretické části diplomové práce.

1.1 Definice konsociační a konsenzuální demokracie dle Arendta Lijpharta

Konsenzuální demokracie představovala alternativu pro převládající většinový (westminsterský) model vládnutí. Arendt Lijphart svým teoretickým modelem poukazuje na možnost stabilní demokracie i ve fragmentovaných společnostech, které jsou rozděleny na základě jazyka, etnika, kultury či jiných prvků. Autor své teorie rozpracovává od 60. do 90. let minulého století. Jedním z prvních děl, kde vymezuje čtyři typy demokracií je *Typologies of Democratic Systems* z roku 1968.

Tabulka 1: Typologie demokratických režimů z konce 60. let 20. století

		STRUKTURA SPOLEČNOSTI	
		homogenní	fragmentovaná
CHOVÁNÍ ELIT	koalescentní	depolitizovaná ne/stabilní	konsociační stabilní
	kompetitivní	dostředivá stabilní	odstředivá nestabilní

Zdroj: Lijphart 1968

Zde autor vymezuje jednotlivé typy na základě chování elit a kulturní homogenity, nebo naopak fragmentace společnosti. Jedním z uvedených typů je i konsociační demokracie a dle kritérií se tento typ vymezuje kooperativním chováním elit ve vysoce segmentované společnosti (Lijphart 1968).²

Ve svých dalších dílech se autor především věnuje tomuto typu demokracie a rozpracovává jej v širších souvislostech. Konsociační model vládnutí sloužil Lijphartovy jako důkaz při kritice svého kolegy Gabriela Almonda, který tvrdí, že v segmentovaných společnostech je nižší úspěšnost stabilní demokracie nežli v homogenních společnostech. Zároveň typologie Gabriela Almonda nebyla schopna pojmut menší evropské státy vymezující se fragmentací ve společnosti. Jedním z nezařazených států do existující typologie patřilo i Lijphartovo rodné Nizozemí, které se stalo středem zájmu pro autorovu následující práci. Následně autor vypracovává model konsociační demokracie na základě konkrétních nástrojů, vyskytujících se ve fragmentovaných společnostech.

Tyto čtyři základní nástroje zpracovává ve svém díle *Democracy in Plural Societies: Comparative Exploration* z roku 1977.

² Druhým typem demokracie je demokracie depolitizovaná s kooperativním chováním elit v kulturně homogenní společnosti. Opakem tohoto typu je demokracie odstředivá, vymezující se soutěživým chováním elit v kulturně segmentované společnosti. Posledním typem demokracie je dostředivá demokracie se soutěživým chováním elit v homogenní společnosti (Lijphart 1968).

Prvním a nejdůležitějším nástrojem je existence **velké koalice**, která umožňuje podíl na moci všem významným skupinám. Zároveň však autor předpokládá vzájemnou spolupráci všech segmentů společnosti za účelem správy země. Tato spolupráce musí probíhat na vládní úrovni, ale zároveň by i menší správní celky (obce, kraje, kmeny apod.) měly spolupracovat na nižší úrovni samosprávy. Pokud alespoň jeden z fragmentů, či skupin nedostane možnost podílu na moci, dochází k zostření vztahů mezi jednotlivými skupinami a celým systémem. Taková situace může vést až k nestabilitě celého politického systému. V případě, že každý ze segmentů společnosti má možnost podílet se na moci, zvyšuje se loajalita daného segmentu k celému systému. Vytvoření velkých koalic může mít i podobu neformálních spolků, kde se setkávají členové všech segmentů či skupin a mají v daném systému pouze doporučující funkci.³ Dle autora tyto neformální sdružení mají mnohem větší vliv na společnost nežli formální vládní koalice. Důležitou součástí velkých koalic je i tradice ve vytváření podobných sdružení či spolků (Lijphart 1977).

Druhým faktorem je možnost **vzájemného** neboli **menšinového veta**. Tento prvek zabraňuje převaze většiny nad menšinou, ale zároveň ochraňuje většinu před tyraníí menšiny uvnitř velké koalice. Taková situace by zcela popřela základní princip konsociační demokracie, a to rovnoprávnost všech segmentů společnosti. Samotná možnost využití tohoto nástroje je mnohdy důležitější nežli jeho praktické využití. Vzájemné veto usnadňuje spolupráci mezi segmenty a zároveň ochraňuje zájmy všech segmentů podílejících se na moci i přes jejich odlišnou velikost. Dle Arendta Lijpharta lze vzájemné veto zavést dvěma způsoby, a to formálně, nebo automaticky. Formálním způsobem se rozumí podepsanou dohodou či schválením v ústavě, automatické zavedení vychází z ústavního zvyku a tradice v daném systému (Lijphart 1977).

Třetím nástroje konsociační demokracie je **proporcionální systém reprezentace**. Proporcionalita má v systému dvě funkce, a to rovnocenný podíl na moci a stejně tak poměrný přístup ke zdrojům pro všechny segmenty dané společnosti.

³ Podobným neformální orgánem byla tzv. Pětka v prvorepublikovaném systému Československé republiky. Toto skupení sloužilo ke spolupráci větších politických stran, kde společně utvářely vládní politiku (Lijphart 1977: 41).

Při splnění těchto dvou funkcí dochází k posílení stability, ale také k efektivnějšímu vyjednávání napříč segmenty (Lijphart 1977).

Posledním ze základních nástrojů konsociační demokracie je **autonomie** čili **federalizace společnosti** a státu. Tento nástroj umožňuje každé federaci (skupině) určitý podíl na moci spolu s ostatními. V systému je nutné projednávat společné zájmy všech segmentů, ale také zájmy jednotlivých fragmentů. V případě, že v určité věci existuje společný zájem všech, je nutné, aby se na rozhodnutí podílely všechny segmenty společnosti, ale zároveň je nutné, aby každý segment mohl autonomně rozhodnout o svých vlastních zájmech (Lijphart 1977:41). Federalizace systému je pro Arendta Lijpharta velice důležitým faktorem, ale zároveň ne v každém systému je možné teritoriálně segmenty rozdělit. Pro federalizaci je nutné, aby segmenty byly územně koncentrované. V případě, že v systému chybí teritoriální rozdělení segmentů, je zde možnost federalizace na jazykovém, kulturním či etnickém základě (Lijphart 1977: 43). Při vytvoření homogenních celků se zvyšuje stabilita celého systému, protože jsou zde jasně identifikovatelné rozdíly a hranice segmentů (Lijphart 1977).

V roce 1984 ve své práci *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries* autor rozpracovává výše uvedené nástroje a přidává další charakteristiky a tím dává vzniku konsenzuální demokracii, která nahrazuje pojem konsociační demokracie. Konsenzuální model je vytvářen a klasifikován jako protipól demokracie většinové, přesněji westminsterské.

Tabulka 2: **Klasifikace westminsterského a konsenzuálního modelu demokracie**

Konsenzuální model	Westminsterský model
Sdílení exekutivní moci, velké koalice	Koncentrace výkonné moci v rukou jedné strany, „jednobarevná“ vláda
Formální a neformální rozptýlení moci	Fúze moci, převaha vlády nad parlamentem
Vyvážený (symetrický) bikameralismus	Nevyvážený (asymetrický) bikameralismus
Multipartismus	Bipartismus
Vícerozměrný stranický systém	Jednorozměrný stranický systém
Poměrný volební systém	Většinový volební systém
Teritoriální i neteritoriální federalismus, vysoký stupeň decentralizace	Unitární a centralizovaná vláda
Psaná ústava a menšinové veto	Nepsaná ústava a neohraničená suverenita parlamentu – neomezuje ji ani přímá demokracie
Korporativismus	Pluralismus
Nezávislost centrální banky	Závislost centrální banky

Zdroj: Lijphart 1999:3-4

Shrneme-li dle výše uvedené tabulky konsenzuální model demokracie, jedná se o demokracii s důrazem na **sdílení moci** mezi jednotlivými složkami moci, které se absolutně nesmí uchýlit k soutěživému vztahu. Sdílená moc umožňuje menšinám podíl na moci. Exekutivní složka moci je nucena uzavírat **koaliční vlády** s cílem sjednání kompromisu. Legislativní složka moci vyžaduje **symetrický bikameralismus** jehož členové alespoň jedné z komor jsou voleni **poměrným systémem** a obě komory mají **rovnovážný vztah s exekutivou**.

Dalšími náležitostmi konsenzuálního modelu je **federalizace, multipartismus, korporativismus, rigidita ústavy, soudní kontrola ústavnosti a nezávislost centrální banky.**

1.1.1 Přívětivé podmínky konsenzuální demokracie

Kromě identifikace jednotlivých nástrojů konsenzuální demokracie, je nutné definovat další podmínky, které ovlivňují stabilitu a funkčnost konsenzuální demokracie.

Prvním předpokladem je vícenásobná rovnováha mezi segmenty, nemělo by tedy docházet k většinové dominanci jednoho ze segmentů na úkor druhého. Za ideální stav je považována situace více segmentů, které jsou velikostně podobné a nedochází k územní převaze alespoň jednoho z nich. Zároveň by i územní převaha neměla znamenat dominanci na vládní úrovni, ale může to být pro daný segment větší příležitost k dominantnímu chování. Pokud je území státu rozděleno na menší správní celky doporučeno je maximálně pět federálních celků. V případě vyššího počtu dochází ke zmatečnému vztahu mezi segmenty.

Dalším faktorem je velikost státu a jednotlivých segmentů společnosti. Není náhodou, že prvky konsenzuální demokracie nalezneme plně funkční u územně menších státních celků. Pro Arendta Lijpharta je faktor menší územní rozlohy pozitivní, protože v takovém případě dochází k užším vazbám mezi členy a elitami jednotlivých segmentů. Elity jsou uvnitř skupiny populární a zároveň se znají i s elitami jiných segmentů. Dalším pozitivem menší rozlohy státu jsou obavy z vnějších vlivů. Malé státy vnímají rozlehlejší státy jako obavu a poté dochází k většímu semknutí daných segmentů uvnitř státu, protože si uvědomují, že pouze vzájemnou spoluprací můžou ostatním celkům čelit. Menší rozloha státu však způsobuje i nedostatečný počet kvalitních politiků, protože konsenzuální demokracie vyžaduje velmi kvalitní elitu (Lijphart 1977: 67). Z tohoto důvodu má menší rozloha nejen pozitivní, ale i negativní dopady na kvalitu konsenzuální demokracie.

Ve fragmentovaných společnostech často nalezneme rozpory (konflikty) mezi jednotlivými segmenty. Pro autora je důležitá definice těchto rozporů, zda se jedná o náboženské, třídní nebo národní neshody.

Pokud v dané společnosti nalezneme více rozporů na různých základech, můžeme předpokládat zhoršení komunikace mezi segmenty, protože více rozporů má tendenci se násobit (Lijphart 1977). S konflikty mezi segmenty se pojí další předpoklad, a to štěpení v dané společnosti. Pokud ve společnosti nalezneme vícenásobné štěpení, dá se předpokládat, že se jednotlivé segmenty více mísí a rozdělení segmentů není příliš fixní. Touto situací se zjednodušuje komunikace mezi segmenty, protože hranice a rozdíly nejsou striktně vymezené (Lijphart 1977).

Posledním předpokladem pro úspěšnou implementaci konsenzuální demokracie je tradice samotného konsenzu v dané společnosti. Pokud političtí aktéři při vzájemné komunikaci raději volí koaliční nežli soupeřivé jednání, můžeme zde nalézt stabilnější systém. V případě porušení této tradice, dochází k destabilizaci daného systému. Politické elity se však spíše uchylují ke koaličnímu jednání, neboť porušením této tradice vzniká v systému velké neznámo, a to, jak by byl systém schopen vládnout, pokud by elity navzájem soupeřily. Můžeme předpokládat, že pokud by došlo k politické soutěživosti mezi elitami, odrazila by se tato situace i v komunikaci mezi jednotlivými segmenty (Lijphart 1977: 100).

Ačkoli autor tyto podmínky zmiňuje jako pozitivní předpoklady, nejsou definující pro stabilní konsenzuální demokracii (Lijphart 1977: 54). Pokud se však analyzované zemi nenachází ani jeden z výše uvedených předpokladů je zde velmi těžké konsenzuální model zavést.

1.1.2 Kritika modelů Arendta Lijpharta

Ačkoli Arendt Lijphart představil rozsáhlý koncept typu vlády, stal se terčem několikačetné kritiky od ostatních autorů. Lze je rozdělit na tři různé kategorie, a to aplikovatelnost, univerzálnost a preferování konsenzuálního modelu proti westminsterskému.

V současné době je zcela nepopíratelné, že nenalezneme zcela ideálního zástupce nejen konsenzuální demokracie, ale ani westminsterského modelu vládnutí. Dle kategorizace můžeme nalézt státy, které se k ideálu blíží v maximální míře anebo nalezneme státy, které se mohou částečně zařadit do obou kategorií. Na tento nedostatek upozorňuje ve svých pracích Nils-Christian Borman.

Autor zkoumá typologii Arendta Lijpharta a vytýká zařazení různých státních celků do jednotlivých typů demokracií, kde nalézá mnoho nesrovnalostí

(Bormann 2010: 5). Autor uvádí další kritéria, která jsou pro typologii jednotlivých modelů mnohdy více důležitá nežli ty Lijphartovy. Mezi tato kritéria je nutné zařadit úroveň hospodářského rozvoje, míru nerovnosti mezi jednotlivými segmenty a etnický tvar společnosti (Bormann 2010: 10).

Druhou oblastí kritiky teorie Arendta Lijpharta je univerzální využitelnost modelu. Tuto oblast vytyká již výše zmíněný Nils-Christian Borman, který upozorňuje na úplné vynechání prezidentského typu vládnutí (Bormann 2010: 3).

V neposlední řadě je konsenzuální model kritizován pro nástroje, předpoklady či náležitosti samotného modelu. Autoři Branislav Dolný a Darina Málová se vymezují proti poměrnému volebnímu systému v heterogenních společnostech. Tito autoři tvrdí, že ani v rozdělených společnostech nemusí být konsenzuální demokracie nejlepší řešení. Autoři se věnují slabým volebním překážkám u poměrného volebního systému, které umožňují mnoha politickým stranám vstoupit do aktivní politiky. Pokud je v systému nízké volební kvórum, vedoucí elity menších politických stran nejsou dostatečně motivované komunikovat a oslovovat voliče i z ostatních segmentů. Tato situace vyvolává u elit pocit jasného vítězství a pokud se v jednom segmentu neobjeví více politických aktérů, dochází k pocitu dominance elity nad daným segmentem. Kromě pocitu dominance vzniká určitá míra zakonzervovanosti systému a vztahu mezi segmenty samotnými, ale i mezi členy jednotlivých segmentů. Tato situace může v konečném důsledku způsobit napětí vztahů mezi členy a segmenty samotnými (Dolný, Málová 2013).

Preferování konsenzuálního modelu před westminsterským má dle autora několik důvodů. Jedním z takových důvodů je vyšší kvalita demokracie v dané zemi, vyšší účast u voleb, kvalitnější komunikace mezi členy společnosti a podobně. Konsenzuální model je však prokazatelně zdlouhavý v případě schvalování a vyjednávání jednotlivých politik. Arendt Lijphart svůj model i přes tyto výtky obhajuje, protože v případě delšího schvalování máme čas nalézt nedostatky daného jednání a zároveň je v procesu schvalování i odstranit (Novák 2001).

1.2 Modelové příklady konsenzuální demokracie v Evropě

Konsenzuální model vládnutí není v současném světě příliš rozšířen, ale na evropském kontinentu nalezneme několik států, které naplňují alespoň některá kritéria konsenzuální demokracie. Mezi tyto státy můžeme zařadit Nizozemí, Belgie a Švýcarsko. Všechny tyto státy jsou svým politickým rozhodováním atypické a těžce zařaditelné do parlamentního, popřípadě prezidentského systému. Kromě institucionální sféry moci se liší svou heterogenní společností, která se rozděluje na jednotlivé segmenty dle jazyka, etnik či politické příslušnosti. Níže uvedené státy slouží jako modelové případy pro aplikovatelnost konsenzuálního modelu v praxi.

1.2.1. Belgie

Belgické království vzniklo jako unitární stát se silnou pozicí katolické církve v roce 1830. Nově vzniklý stát se však výrazně štěpil dle jazykové a národnostní struktury. Belgická společnost je tvořena vztahem mezi frankofonní valonskou komunitou a vlámskou komunitou. Tato situace mezi komunitami však nebyla řešena až do 60. let 20. století, kdy se vnitřní heterogenita stala problémem pro další politický vývoj země. V roce 1962 byl přijat zákon o vzniku čtyř regionů, které se vymezují nejen národnostně. Tímto zákonem vznikly čtyři regiony: vlámský, valonský, region Brusel a region s německy hovořícími obyvateli. Belgické království je kromě regionů dále rozděleno na jazykové komunity, které se vymezují i svým územím. Tyto jazykové komunity tvoří frankofonní jazyková komunita, poté vlámská jazyková komunita a poslední tvoří germanofonní jazyková komunita. Každý region má své legislativní, ale i exekutivní orgány a stejně tak jazykové komunity mají autonomii v oblasti vzdělání či zdravotní péče pro svou komunitu. V současném rozdělení se Belgie řadí k federálním státům (Ústava Belgie – Článek 1-7).

Federální uspořádání států se odráží i na celostátní úrovni. Při tvorbě kabinetu (vlády) je vyžadován stejný počet vlámsky a francouzsky hovořících ministrů⁴ (Ústava Belgie – Článek 96-104). Pro utváření vlád se v 70. letech prosadil model velkých koalic, který byl tvořen tradičními politickými stranami, popřípadě s menšími stranami z jazykových komunit. Tento model však v současné době není stabilním nástrojem pro vytváření vlád.

⁴ V případě diskuze a setkání celé vlády jsou projevy tlumočeny do vlámsčiny, nebo francouzštiny.

Jednání o sestavení vlády často trvá několik měsíců, nebo dochází k předčasnému ukončení funkčního období.

Legislativní moc je reprezentována dvoukomorovým parlamentu, který se skládá ze Sněmovny a Senátu. Členové dolní komory (Sněmovny) jsou voleni proporčním volebním systémem a horní komora (Senát) využívá smíšený volební systém, kde klade důraz na zastoupení všech komunit v této komoře (Ústava Belgie – Článek 43, oddíl 1–2). Na úrovni legislativy má každá z komunit možnost využití veta, pokud je zde možnost ohrožení zájmů obyvatel dané komunity.

V případě institucionalizace Belgického království můžeme nalézt všech deset nástrojů konsenzuální demokracie dle Arendta Lijpharta. Ne však každý z nástrojů je plně funkční a napomáhá užší komunikaci jednotlivých segmentů. V případě vytváření koaličních vlád se jedná spíše o nefunkčnost daného systému, neboť ustanovení nové vlády trvá i několik měsíců. I přes tento nedostatek je Belgická federace vysoce stabilní systémem i přes mírně polarizované vztahy mezi Vlámý a Valony (Říchová 2009: 26–32).

1.2.2. Nizozemí

Nizozemská konstituční monarchie vznikla v roce 1848, kdy byla přijata první ústava. Ve 20. století bylo Nizozemí základem teorií Arendta Lijpharta pro vytvoření nového modelu vládnutí. Na jedné straně bylo Nizozemí velmi heterogenní stát, ale zároveň se vymezovalo silnou stabilitou. Historický vývoj Nizozemí prošel třemi fázemi, které utvářely současnou podobu státu. V prvním období do roku 1917 byly vytvořeny základní parametry demokratického vládnutí. Od roku 1917 se Nizozemí nacházelo v období konsociační demokracie až do roku 1967, kdy se Nizozemí přetvářelo na klasický model parlamentní demokracie (Říchová 2009: 97).

Nizozemská společnost je tvořena konfesním a třídním štěpením, které postupně rozdělilo Nizozemí i geograficky. Segmenty tvoří kalvinisté, katolíci a sekularizovaný blok. Všechny tyto segmenty již historicky rozdělovaly společnost a byly vysoce autonomní⁵ (Říchová 2009: 117-118). Důležitým faktorem je postupné utváření těchto segmentů, které byly již z historického

⁵ Každý ze segmentů měl sportovní, mládežnické a jiné občanské organizace, utvářely se i vlastní sdělovací prostředky, nebo vlastní vzdělávací systém (Říchová 2009: 117-118).

hlediska přirozené a nevznikaly na základě revolučních hnutí. Segmenty však nemůžeme striktně rozdělit, neboť dochází k jejich prolínání. Zde se tedy nedá hovořit o možné federalizaci daného systému a shledáváme zde i nerovnost mezi jednotlivými segmenty. Každý ze segmentů je reprezentován alespoň jednou politickou stranou, která se vymezuje silnou loajalitou svého voličstva. Obyvatelé jsou velmi loajální i k zájmovým skupinám, které reprezentují segmentální potřeby a zájmy. Zde tedy můžeme nalézt silný multipartismus v decentralizovaném státě.

Na konci 19. století byl přijat princip dosažení konsenzu při vyjednávání mezi jednotlivými segmenty. Dále se v systému ukotvil princip proporcionálního zastoupení v legislativě, ale i v exekutivě. Tato přijetí se stala v politickém systému tradicí pro všechna rozhodnutí na úrovni elit a stala se základním principem při vyjednávání na vládní úrovni. Všechny tyto změny vedly k depolitizaci občanů, kteří se stali spíše pasivními občany nežli aktivními voliči, což byla také jedna z příčin oslabení konsenzuality v systému (Říchová 2009: 120).

Oslabení konsociačního období bylo způsobeno změnami ve stranickém systému a různorodou spoluprací napříč segmenty v 60. letech 20. století. V tomto období docházelo k porušování hranic mezi jednotlivými segmenty a rozdělení společnosti nebylo již tak striktní. Dalším faktorem oslabení konsenzuálního modelu bylo mladé voličstvo, které se přiklánělo spíše k nově vzniklým politickým stranám nežli k tradičním uskupením. Tito noví voliči se neztotožňovali s jednotlivými segmenty a zakonzervovaností celého systému a měli potřebu zvýšit svůj vliv a zájem o politiku (Říchová 2009: 121-122).

Z historické perspektivy můžeme v politickém systému Nizozemí nalézt většinu rysů konsenzuální demokracie. V současné době je komunikace mezi jednotlivými segmenty spíše polarizovaná a rozhodně nedochází k úzké spolupráci jednotlivých politických stran a elit daných segmentů. V tomto případě nám prvky konsenzuální demokracie neprokázaly schopnost trvalejšího působení v daném systému. V Nizozemí nebyly tyto nástroje schopny čelit modernizaci a vývoji politického systému, ale také novým výzvám u mladého voličstva. Dle Arendta Lijphart bylo konsociační období ukončeno, protože naplnilo všechny své cíle, kterými byla demokracie a stabilita v heterogenní společnosti.

1.2.3. Švýcarsko

Švýcarská republika je v současné době federální stát s vysokou mírou decentralizace vládní struktury. Ta je tvořena 20 kantony a šesti polokantony, které mají vysokou míru autonomie v rámci spolku⁶. Nejmenší správní jednotkou uvnitř federalizace jsou obce, které podobně jako kantony mají určitou míru autonomie v celém systému. V územní samosprávě je mezi obcemi, ale i kantony častá vzájemná spolupráce dle principu subsidiarity (Ústava Švýcarska – Článek 1, oddíl 5). Kromě územní decentralizace je Švýcarsko i jazykově heterogenní, nalezneme zde francouzsky, německy a italsky hovořící obyvatelstvo.

Jazyková diferenciacie je proporcionálně zohľadněna ve Spolkové radě, která zastává funkci vlády. Každý člen rady je volen parlamentem a pro každý jazykový segment je proporcionálně vymezen počet křesel.⁷ Kromě jazykové proporcionality je zde vláda utvářena na základě tzv. *magické formule*, která upravuje zastoupení všech významných politických proudů ve vládní koalici (Dvořáková 2012:237).

Zájmy kantonů jsou ve Švýcarském systému hájeny ve Stavovské radě, kde každý kanton má dva zástupce a původní polokantony po jednom ze členů. Stavovská rada tvoří druhou komoru parlamentu, první komorou je Národní rada. Obě komory parlamentu zasedají společně ve Spolkovém shromáždění, které kromě jiného volí Spolkovou radu (vládu).

Švýcarský politický systém je jedním z nejstabilnějších systému s konsociačními i konsenzuálními prvky demokracie. Jedná se o jeden z nejvíce decentralizovaných států světa, který se však vymezuje dlouhodobou stabilitou. Úspěšný konsenzuální model můžeme přičítat loajalitě elit k danému systému, vnitřní homogenitě segmentů, silové rovnováze segmentů a menší rozlohou státu. Kromě těchto (doplňujících) faktorů, naplňuje Švýcarská konfederace víceméně všechny rysy konsenzuální demokracie dle Arendta Lijpharta (Dvořáková 2012: 233).

⁶ Ačkoli se původním názvem polokantonů z Ústavy odstranil již v roce 1999, dodnes existují formální rozdíly mezi kantony a dřívějšími polokantony (Ústava Švýcarska – Článek 1, oddíl 1-2).

⁷ Francouzsky hovořící obyvatelstvu náleží čtyři křesla, francouzskému segmentu dvě a italsky hovořící obyvatelstvo obdrží po jednom křesle.

1.3 Definice konsenzuální demokracie dle Kwasiho Wiredu

Model konsenzuální demokracie dle Arendta Lijpharta však nezačal pouze západní společnost. Jedním z nejvýznamnějších teoretiků konsenzuální demokracie v mimoevropském regionu je ghanský filosof Kwasi Wiredu. Jeho teorie vychází ze základů konsenzuální demokracie, ale také jsou přidány další, nebo zcela jiná kritéria pro úspěch této demokracie v africkém prostředí.

Podobně jako Arendt Lijphart zde vzniká model, který je chápán jako protipól převažující většinové demokracie, která dle autora mimo jiné není schopna hájit zájmy menšin (Fayemi 2010:4). Právě v africkém prostředí se shledáváme s mnohem větší heterogenitou, nežli je tomu na evropském kontinentě. Kromě silné heterogenity je v Africe nutné zvážit kvantitu heterogenních států, protože téměř žádný stát nemůžeme nazývat homogenním státním celkem.⁸

Pro vymezení konsenzuální demokracie je pro autora důležité samotné uzavření konsenzu, který chápe jako víru, usmíření, obnovení dobré vůle, nebo morální názor mezi ostatními členy skupiny (Fayemi 2010: 4). K dosažení takového konsenzu je nutné účastnit se dialogu s co nejvíce členy společnosti, ke kterému ve většinové demokracie není dán prostor. Autor předpokládá odlišné názory členů účastnících se dialogu, ale každý ze členů musí předpokládat, že cílem diskuze je uzavřít kompromis.

Kwasi Wiredu ve svém teoretickém rámci vychází z tradičních společností a za základ konsenzu, považuje akanskou společnost, pro kterou bylo dosažení konsenzu nutností při jakémkoli rozhodování (Fayemi 2010:4). Kromě konsenzu autor u akanské společnosti shledává jmenování, nikoli volení jednotlivých náčelníků daného kmene jako pozitivní předpoklad demokratické vlády. Náčelníci byli jmenování ostatními členy daného kmene, a to na základě konsenzu všech členů. Z této perspektivy vychází další teze autora, a to stranický systém, jako negativní součást politického systému. Autor jednoznačně vymezuje konsenzuální model, kde nenalezneme politické strany, ale pouze seskupení občanů podobné víry, jazyka či etnika.

Autor vidí ve stranickém systému úskalí, které způsobuje konflikty ve společnosti, ale také nezaručuje zastoupeních všech členů na rozhodovacím

⁸ Výjimkou na africkém kontinentu je Somálsko, které je příkladem etnicky homogenního státu s polarizovanými vztahy klanů.

procesu. Kwasi Wiredu píše o čtyřech hlavních negativěch vícestranického systému. (1) Většinový systém téměř neumožňuje jakoukoli spolupráci mezi vítězi voleb a menšinovými politickými stranami. Vítězná strana ve volbách rozhoduje o vyloučení menších stran z politického rozhodování. To u vyloučených stran může znamenat, že se sdruží a uchýlí k násilí proti danému systému. (Matolino 2015: 95-97). (2) U většinových systému je boj o moc tvrdý a konfrontační, což způsobuje časté konflikty mezi nejen segmenty samotnými, ale i příslušníky politických stran. (3) Kromě násilí je zde vysoká pravděpodobnost korupčního chování při soutěživém vztahu mezi politickými stranami. (Fayemi 2010: 5). (4) Političtí vůdci jsou věrni spíše politické straně nežli danému obvodu (segmentu), protože politická strana dává vůdcům určitá privilegia. Vůdčí osobnosti dané politické strany nezohledňují zájmy všech svých členů, ale spíše zájmy ostatních členů strany (Matolino 2015: 95-97). Kromě výše uvedených negativ, které způsobuje vícestranický systém je zde možnost utlačování menších etnických stran od stran s větší etnickou dominancí (Matolino 2015: 95-97). Uvedená negativa jsou pro Kwasiho Wiredu zdrojem konfliktu, který způsobuje odcizení mezi jednotlivými segmenty. Tento vývoj je autorem vnímán jako příčina nestability vládních celků v Africe.

Kwasi Wiredu nevymezuje jednotlivé nástroje konsenzuální demokracie jako je tomu u Arendta Lijpharta, ale spíše obecnější náležitosti, které můžeme u daných společností nalézt. Mezi takové náležitosti patří rozhodně tradice konsenzu v rozhodovacím procesu. Pokud taková tradice neexistuje ani na nižších úrovních vládnutí, je velice těžké se této schopnosti naučit. Kwasi Wiredu také pracuje se specifikací afrického prostředí, jako je korupční jednání. Autor tedy objektivně modifikuje model Arendta Lijpharta do afrického prostředí a stejně jako Arendta Lijphart vyvolává u ostatních autorů důvod ke kritickému zhodnocení těchto tezí.

1.2.4. Kritika teoretického modelu Kwasiho Wiredu

V africkém politologickém prostředí můžeme nalézt velké množství článků a teorií, vycházející z myšlenek Kwasiho Wiredu. Několik autorů tyto myšlenky rozpracovává, ale mnohem větší část jej podrobuje kritice. Příčinou tohoto velkého množství kritiky je zcela nový typ vládnutí, který vyvolává velké množství skepse u jiných autorů. Podobně jako Arendt Lijphart v Evropě, tak i Kwasi Wiredu

vyvolal velkou diskuzi nad stabilitou demokracie v heterogenních společnostech v Africe. V africkém prostředí je mnohem větší zájem o zkoumání stability demokracie, neboť zde nalezneme mnohem více případů pro analýzu.

Jedním z nejvíce kritických autorů pro teorie Kwasiho Wiredu je nigerijský filosof Emmanuel Chukwudi Eze. Tento autor zpochybňuje samotný konsensus jako demokratický způsob rozhodování. Wiredu předpokládá, že každá diskuze musí vést k dosažení konsenzu, ale Eze namítá, že je nejdříve nutné poznat zájmy a potřeby dané skupiny. Autor nevnímá konsensus jako přirozenou schopnost, ale naopak upozorňuje na nutné poznání ostatních skupin, které může trvat i několik desítek let. Dále autor rozděluje na zájmy společnosti a jednotlivců, toto rozdělení Wiredu zcela přehlíží. Pokud si při dialogu tyto zájmy nerozdělíme, nemusí ke konsenzu dojít, nebo pokud k němu členové dospějí, může to být do budoucna špatné rozhodnutí. Autor tedy zcela zpochybňuje schopnost dosažení konsenzu v praxi (Eze 2008: 106-113).

Další částí kritiky jsou tradiční společnosti jako modelové způsoby chování. Kwasi Wiredu zcela opomíjí základy vzniku konsenzuálního chování u tradičních společností v Africe. V době, kdy tyto společnosti přijímaly konsensus jako základ politického rozhodování, byly v kontaktu se západním světem, a tudíž se od něj pouze inspirovaly. Současně s tím, Eze uvádí, že dnes již není možné stát řídit jako klan v tradiční společnosti. Tradiční společnosti spolu musely komunikovat pro společné hospodářství, bezpečnost a podobně. Dnes však společnost směřuje k individualismu a užší kooperace mezi klany není vyžadována (Eze 2008: 106-119).

Kromě výše zmíněných oblastí kritiky je autorovi vytýkán nestrannický systém jako ideální stranická struktura. Kwasi Wiredu obhájí systém bez politických stran, které by měly být nahrazeny volnými politickými asociacemi (Wiredu 1997: 35-42).

Jedním z kritiků této teze je Bernard Matolino, který ve svém článku *Ending party cleavage for a better polity: is Kwasi Wiredu's non-party polity a viable alternative to a party polity?* uvádí několik důvodů kritiky. Autor přirovnává nestrannický systém k nedemokratickému uskupení jedné politické strany v systému. V případě existence jedné politické strany se jedná také o politickou asociaci nežli o politickou stranu. Je tedy nutné zcela přehodnotit

povahu politických stran v konsenzuální demokracii Kwasiho Wiredu (Matolino 2015: 104-106).

1.4 Teoretický rámec pro analytickou část diplomové práce

Výše uvedená kritéria jsou aplikovatelná pouze na evropské země, či v případě Kwasiho Wiredu jsou příliš obecná. Pro analýzu konsenzuálního modelu uvnitř afrických státních útvarů je nutné stanovit poněkud odlišný koncept zkoumání konsenzuálních prvků.

Analytická část diplomové práce obsahuje dvě různé analýzy, které můžeme definovat jako formální a neformální vztahy mezi občanskou společností a státem. V případě formálních vztahů je v každé zemi analyzován ústavní rámec moci, ve kterém jsou identifikovány konsenzuální prvky dle Arendta Lijpharta. Mezi analyzované prvky patří ústavní vymezení pravomocí legislativních a exekutivních orgánů a jejich vzájemný vztah, stranický systém, volební systém, prvky přímé demokracie a dále pak decentralizace a územní samospráva státního celků. Kromě těchto prvků je do modelového typu Arendta Lijpharta zařazen korporativismus a nezávislost centrální banky. Poslední z prvků nám však nedokáže posoudit a identifikovat vztah mezi politickou složkou moci a občany. V případě analýzy korporativismu v dané zemi se jedná o velice široký pojem, který by byl hoděn zcela oddělenému zkoumání v jednotlivých zemích.

V politickém prostředí Afriky nalezneme specifické formy vztahů mezi občanskou společností a vládními elitami. Pro tuto analytickou část je výchozí prací kniha Patricka Chabala, a to *Africa: The Politics of Suffering and Smiling* z roku 2009. V této knize autor zkoumá vztahy občanské společnosti a politických elit. Kromě jiného zde autor identifikuje vztah občana k politice, kultuře, náboženství či ostatním členům komunity. Každý občan v Africe je identifikován na základě své historie, kultury, společnosti a geografie.

Nejdůležitější vztahy pro každého občana jsou vztahy příbuzenské, které vyplývají z etnicity. Kromě příbuzenských vztahů je zde definován vztah morální. Tento vztah vyplývá ze vztahu neformálních (tradičních) a formálních (moderních) institucí. Autor píše o důležitosti tradičních institucí pro každého občana, neboť ty se většinou pojí s rodinnými vazbami. (Chabal, 2009: 1-70). Identifikace těchto vztahů naznačuje důležitost neformálních vztahů a institucí pro každého občana v Africe, které mohou mít různé formy a podoby.

Mezi tyto formy patří zvláštní postavení náčelníků v daném systému a ve vztahu k politickým elitám. Afričtí náčelníci jsou spojením tradice, historie a původu každé komunity. Dle Patricka Chabala mohou tyto osoby vypovídat více o vztahu občanské společnosti a politických elit, neboť náčelníci zastupují názory dané komunity na vládní úrovni. Nejenže tyto zájmy zastupují, mohou je mnohdy i ovlivnit a změnit, což záleží na institucionalizaci těchto osob v systému konkrétní země.

Dále zde můžeme shledat neformální instituce komunikace mezi vládou, politickými stranami, či občany samotnými. Tyto instituce mnohdy vznikají na podnět vládních elit, ale také mohou vznikat jako reakce na poptávku od občanské společnosti. Funkčnost, délka trvání a formálnost těchto institucí se liší napříč politickými systémy dané země. Další specifikací afrického prostředí je nefunkčnost politických elit zastávat základní hodnoty a plnit základní povinnosti. V tomto případě, kdy občané nemají dostatečnou důvěru v politické elity, mohou občané svou důvěru věnovat sociálním hnutím, která jsou schopna zastávat nejen zájmy jednotlivých segmentů, ale také segmenty sdružovat i přes vzájemné odlišnosti. Druhá část analýzy každé země tedy zahrnuje postavení náčelníků ve společnosti, funkčnost sociálních hnutí v systému a neformální instituce umožňující zasedání politických elit s občanskou společností.

2. Ghana: Analýza konsenzuálních prvků

Následující kapitola analyzuje konsenzuální prvky demokracie v Ghaně. Ghana získala svou nezávislost v roce 1957 od Velké Británie. Jednalo se o první zemi, která na africkém kontinentu získala nezávislost. Až do roku 1992 se Ghana potýkala s několika vojenskými převraty, které vedly k autoritářským režimům. Demokratickou formu vlády získala až v roce 1992, kdy se ustanovila nová ústava s parlamentní demokracií⁹. Ačkoli se Ghana vymezuje vysokou mírou etnické a jazykové heterogenity, je unitárním státním celkem.

Nalezneme zde až 50 etnických skupin mezi nimiž jsou nejpočetnějšími Akan, Dagbani a Ewe. Nejčetnější etnickou skupinou jsou Akanové, jejichž populace tvoří téměř 48 %, poté Dagbani s necelými 17 % a Ewe s 14 % (Osel, 2016: 7-10). Kromě etnické heterogenity můžeme v Ghaně identifikovat i teritoriální, náboženské a jazykové rozdělení. V náboženském složení ghanské populace převažují křesťané se 71 %, k tradičním náboženstvím se hlásí 5 % populace a druhým nejpočetnějším náboženstvím jsou muslimové s necelými 18 %. K žádnému z uvedených náboženství nepatří 5 % populace, jsou to tedy občané bez náboženského vyznání. Jazykové rozdělení země nemůžeme jednoznačně identifikovat, neboť kromě úřední angličtiny, zde nalezneme až 50 jazyků a nářečí, dle různých etnických skupin. Nejrozšířenějším jazykem je však Či, jazyk Ašantů, poté jazyk Ewe a následně Fanti, který patří také k Akanské skupině jazyků (World Population Review 2019a). Ghanské území je nyní tvořeno šestnácti regiony¹⁰, které se dále člení na distrikty.

2.1 Ústavní vymezení konsenzuálních prvků Ghany

S ohledem na etnickou heterogenitu v zemi se předpokládá, že v ústavě nalezneme institucionalizaci konsenzuálních prvků, kromě deklarovaného prezidencialismu. Konsenzuální prvky demokracie zde budeme identifikovat na základě modelu Arenta Lijpharta, který uvádí deset základních prvků konsenzuální demokracie. Pro analýzu jsou však vybrány pouze ta kritéria,

⁹ V tomto roce se uskutečnilo všelidové referendum o budoucí podobě státu. Ve vzniklé ústavě nalezneme prvky inspirované ústavou Velké Británie, ale také Spojenými státy americkými.

¹⁰ Mezi tyto regiony patří Ashanti, Brong-Ahafo, Centrální region, Východní region, Greater Accra, Severní region, Horní východní region, Horní západní region, Volta a Západní region, Oti, Ahafo, Savannah, Bonno východní region, Západoseverní a Severovýchodní region.

kteřá nám mohou identifikovat vztah mezi politickými elitami a společností.

Jednotlivá kritéria jsou rozdělena na tři podkapitoly. První z nich tvoří ústavní vymezení pravomocí exekutivní a legislativní složky moci a jejich vzájemný vztah. Mezi tato kritéria se řadí sdílení exekutivní moci při vytváření velkých vládních koalic, rozptýlení moci mezi legislativou a exekutivou a parlament, který by měl být tvořen dvěma komorami. Druhou podkapitolu tvoří prvky volebního a stranického systému, zde tedy bude analyzován vícestranický systém a poměrný volební systém. Poslední část tvoří prvky psané ústavy, decentralizace a využití prvků přímé demokracie¹¹.

2.1.1 Vzájemný vztah a ústavní vymezení legislativy a exekutivy

Prvním z prvků je formální či neformální rozptýlení moci mezi exekutivní a legislativní složkou moci. Ústava však institucionalizuje tento vztah s převahou exekutivní složky nad legislativní složkou moci. Nejvyšším představitelem exekutivy je prezident Ghany, který je zároveň předsedou vlády. Ačkoli Ústava upravuje vzájemný vztah obou složek moci, je zde určitá převaha moci exekutivní nad legislativní, která je omezena tzv. systémem brzd a protiváh¹². Tento systém zamezuje zneužití jedné složky moci nad druhou. V případě protiústavního jednání může být prezident odvolán ze své funkce parlamentem (Ústava Ghany – Kapitola 8, článek 69/10, 13). Funkce parlamentu je omezena při schvalování zákonů, kdy každý zákon schválený členy parlamentu, musí schválit a následně podepsat prezident (Ústava Ghany – Kapitola 10, článek 106/1). Prezident má však jmenovací pravomoc i bez souhlasu parlamentu, může jmenovat členy kabinetu, členy volební komise a členy obecního shromáždění. V této oblasti tedy jednoznačně převažuje exekutivní složka moci v osobě prezidenta, ale fakticky zde dochází k rozdělení moci mezi obě složky moci.

Dalším prvkem je sdílení exekutivní moci, tedy tvoření velkých koalic. Stranický systém Ghany lze označit za čistě dvoustranický s dominancí dvou národních stran. Jednou z politických stran je Národní demokratický kongres (National Democratic Congress-NDC) a druhým politickým subjektem

¹¹ Toto rozdělení je totožné i pro analýzu Jihoafrické republiky a Rwandy.

¹² Politický systém Ghany je odrazem a inspirací v Ústavě Velké Británie a Spojených států amerických.

je Nová vlastenecká strana (New Patriotic Party-NPP). Kromě těchto dvou subjektů se při volbách objevují nezávislí kandidáti, či menší politické strany¹³, které obsazují do pěti míst v parlamentu, který má 275 členů. Politické strany tedy mají možnost utvářet jednobarevné vlády s podporou nezávislých kandidátů. Jedinou výjimkou byla spolupráce v letech 2001-2007, kdy vládu Nové vlastenecké strany podporovala Konvenční lidová strana a obsadila jeden ministerský post (Amanor, 2008). V Ghaně tedy nenalezneme prvek vytváření velkých koalic, neboť stranický systém umožňuje vytváření jednobarevných vlád.

Třetím prvkem je vyvážený, tzv. symetrický bikameralismus. Tento prvek v Ghaně nenalezneme, neboť legislativní složka moci je tvořena jednokomorovým parlamentem. V konsenzuálním modelu by měla moc parlamentu být ohraničena. Pravomoci ghanského parlamentu jsou značně omezeny ve prospěch exekutivy, která má v systému silnější postavení. V praxi je však vztah exekutivy a legislativy ovlivněn stranickou většinou obou složek moci. Dá se tedy předpokládat, že exekutivní složka moci posiluje v případě souhlasných většin v parlamentu a naopak. V případě Ghany však vždy došlo k souhlasným většinám mezi exekutivou a legislativou. Ghana tedy částečně naplňuje kritériu ohraničené moci parlamentu, ale zároveň zde nenalezneme dvě komory legislativního orgánu.

2.1.2 Stranický a volební systém

Další část konsenzuální demokracie tvoří multipartismus, neboli vícestranictví. Tento prvek v Ghaně nenalezneme, neboť jak již bylo zmíněno Ghanu identifikujeme jako dvoustranický politický systém. Ústava dále upravuje politický obsah jednotlivých stran. Ačkoli je Ghana etnicky a jazykově heterogenní, žádná z politických stran nesmí mít etnicky, nábožensky či regionálně podmíněné členství a zároveň se musí identifikovat jako národní strana, nikoli etnická, či regionální (Ústavy Ghany – Kapitola 7, článek 55/4). I přes tento oddíl Ústavy se stranický systém dá identifikovat dle jednotlivých etnik.

¹³ Mezi menší politické strany patří Progresivní lidová strana, Konvenční lidová strana, Lidové národní shromáždění a další. Žádná z těchto uvedených stran se po parlamentních volbách 2016 nedostala do parlamentu (International Foundation for Electoral System)

Národní demokratický kongres má regionální převahu u severních a východních regionů. Naopak Nová vlastenecká strana tradičně vítězí u jižních a západních regionů¹⁴.

Volební systém dané země tvoří další kritérium pro konsenzuální demokracie. Členové ghanského parlamentu jsou voleni systémem prvního v cíli, tedy většinovým způsobem volby. Prezident Ghany je volen stejně tak většinovým volebním systémem, a tedy kritérium poměrného volebního systému pro konsenzuální model demokracie zde nenalezneme.

2.1.3 Decentralizace, psaná ústava a prvky přímé demokracie

Další prvek tvoří teritoriální členění země. Ghana je unitární stát s určitou mírou decentralizace na nižší stupně vlády. Nalezneme zde rozdělení na šestnáct regionů, které jsou dále tvořeny distrikty. Každý z regionů má svého ministra, který je přímým zástupcem prezidenta v regionu. Každý regionální ministr je zároveň předsedou Regionální koordinační rady. Ta se skládá z regionálního ministra s jeho zástupci, předsedy všech okresů v daném regionu a dvěma náčelníky. V rámci každého okresu existuje tzv. Okresní shromáždění, které je tvořeno členy parlamentu, kteří z tohoto okresu vzešli u voleb a poté jsou ostatní členové konzultováni a následně jmenováni tradičními orgány, jako například s náčelníky z každého okresu (Ústava Ghany – Kapitola 20, článek 242/a,b,c,d). Ačkoli členové regionů a okresů jsou částečně voleni a jmenováni, je zde velká odpovědnost těchto úřadů vůči exekutivě. Členové těchto rad nejsou ve své pozici finančně odměňováni a z toho důvodu je jejich činnost velmi omezená. Kromě velké odpovědnosti k exekutivě mají tyto úřady nedostatečné finanční zdroje, které jsou vyměřovány právě exekutivou (Abdulai 2009: 17-20). Ústava tedy stanovuje vysokou míru decentralizace v zemi, ale toto rozdělení není plně funkční a zcela se zodpovídá výkonné moci státu.

Při konsenzuálním modelu demokracie by měla existovat psaná ústava s možnými prvky přímé demokracie. Ústava Ghany je základním zákonem země, ale také umožňuje upravení zákonů a politického systému dle tradičních zvyklostí. Tento prvek tedy Ghana nenaplnuje, neboť je možné, že jsou některé zákony podřízeny tradičními hodnotám a zvykům.

¹⁴ Je však samozřejmé, že se toto dělení více či méně proměňuje u každých voleb, ale většina regionů zůstává voliči dané politické strany.

Jedním z posledních prvků konsenzuální demokracie je možnost přímé demokracie v politickém systému. V Ghaně se může konat referendum na základě iniciativy prezidenta s konzultací Státní rady. V případě, že se prezident a Státní rada shodnou na nutnosti vyhlášení referenda, vytvoří se vyšetřovací komise na danou problematiku, aby zhodnotila nutnost dané změny (Ústava Ghany – Kapitola 2, článek 4-8).

V Ghanské historii mohli občané doposud hlasovat ve dvou referendech. Prvních z nich bylo referendum o nové ústavě Ghany v roce 1992. Toto referendum odsouhlasilo současnou podobu ústavy s rozdělením moci mezi prezidentem a parlamentem s vícestranickým systémem politických stran. Druhé referendum se konalo o vzniku šesti nových regionů v zemi. Toto hlasování probíhalo v prosinci roku 2018, kdy účast voličů byla dostatečná k odsouhlasení vzniku těchto regionů. Iniciativa tohoto posledního hlasování vzešla od nově zvoleného prezidenta, který měl tuto změnu ve volebním programu (Shaban, 2018). Teritoriální změna regionů vypovídá o snaze vytvořit etnicky homogennější celky v zemi. Ačkoli zde nalezneme možné využití přímé demokracie není zde jejich použití tak časté a jedná se spíše o ustanovující referenda, nežli prvek k prohloubení vztahu mezi občany a politickou elitou.

Dle výše zmíněných kritérií se Ghana nemůže klasifikovat jako model konsenzuální demokracie, neboť nenaplnuje žádné z kritérií. Politické systémy Afriky však obsahují specifikace, které v evropských zemích nenalezneme, a proto nemohou přesně analyzovat modely vzniklé dle evropských systémů. Model konsenzuální demokracie dle výše uvedených kritérií je možné analyzovat spíše na evropském kontinentu, ale africké země a jejich politické systémy mají vyšší míru neformálnosti s ohledem na tradiční zvyklosti v daném systému. V následující kapitole budeme tedy identifikovat neformální¹⁵ prvky konsenzu v politickém systému Ghany.

2.2 Neformální instituce konsenzuální politiky v Ghaně

V ghanském politickém systému můžeme nalézt instituce, které vychází z modelu konsenzu mezi občany a vládnoucí elitou. Takovou to institucí

¹⁵ Mnohdy jsou to také vztahy, instituce a praktiky, které nejsou jednoznačně definovány v Ústavě Ghany.

je postavení náčelníků v politickém systému. Náčelníkem se rozumí, každá osoba, která pochází z určité rodiny a byla platně jmenována, či zvolena v souladu s obvyklým právem dané komunity (Ústava Ghany – Kapitola 22, článek 277). Institucionalizace těchto osob zohledňuje tradiční zvyklosti, ale také tendenci k hlubší spolupráci politických elit a tradičního vedení. Náčelníci slouží jako informátoři ve svých komunitách a často podporují shodu mezi rozdílnými názory. Občané se na ně obrací při základních potřebách, ale také při nutnosti vývoje v oblasti kultury, vzdělání či zdravotnictví. Náčelníci mají ve své komunitě funkci jakéhosi fóra, kde se střetávají odlišné názory a silná vůdčí osobnost dokáže členy sjednotit i přes vyhraněné zájmy a názory (Asamoah, 2012: 90–95).

Ústava Ghany vymezuje postavení těchto osob v Kapitole 22, kde ustanovuje formální instituci *National House of Chieftaincy* jejíž členové kromě jiného hodnotí a rozhodují o tradičních zvycích občanské společnosti. Členové jsou voleni krajskými zastupiteli a zároveň nesmí zastávat jakoukoli politickou funkci. V jiném případě se musí vzdát svého postavení náčelníka (Ústavy Ghany – Kapitola 22, článek 270–276). Takto zvolena osoba zastupuje pouze a jedině nepolitické zájmy své komunity a zastává tradiční hodnoty a zvyky. Několikrát však probíhala snaha o posílení této instituce. Členové *National House of Chieftaincy* dokonce rozpoutali diskuzi nad ustanovením této instituce jako druhé komory parlamentu. K tomuto rozhodnutí nikdy nedošlo, ale pouhá snaha hovoří o tendenci posílení tohoto orgánů přímo od členů (Atafori 2012).

Postavení náčelníků je i zohledněno na vládní úrovni, kdy předseda Národní komise náčelníků¹⁶ je členem Státní rady, vedle zástupců z každého regionu. Státní rada plní poradní funkci prezidenta a schází se minimálně čtyřikrát ročně (Ústava Ghany – Kapitola 9, článek 89/2). Státní rada diskutuje návrhy zákonů a může vždy vyjádřit nesouhlas či doporučení na přepracování daného návrhu zákona. Tato instituce tedy zohledňuje teritoriální a etnické zájmy vedle tradičních zvyklostí v Ghaně a může formálně fungovat jako prostor k diskuzi o odlišných zájmech jednotlivých skupin společnosti na vládní úrovni.

Často se prezidentští kandidáti před volbami obrací na své komunity pro získání vyššího počtu hlasů. Dochází ke shromáždění obyvatel regionu, či komunity a prezidentského kandidáta, který se při svém projevu odvolává na svůj

¹⁶ Národní komise náčelníků je volena legislativním orgánem každého regionu. Každý region jmenuje 5 náčelníků (Ústava Ghany – Kapitola 271).

teritoriální a komunitní původ. Vztah je však vzájemný, neboť jednotliví náčelníci potřebují podporu politických elit pro sociální a kulturní rozvoj. Náčelníci tedy souhlasí a neoficiálně schvalují prezidentské kandidáty před volbami a tím naznačují členům komunity, pro koho v daných volbách hlasovat¹⁷ (Gyampo 2009:1-23).

Rozhodujícím náčelníkem je v této oblasti král Ashantehene¹⁸, bez jehož schválení se kandidát nemůže stát vítězem voleb. Nově zvolený prezident po svém jmenování navštěvuje náčelníky a vzdává jim svoji úctu a tím vyjadřuje autoritu samotného náčelnictví v zemi. Zvolený prezident může vést efektivnější vládu v případě, že získal podporu náčelníků i z dalších komunit, nejen pouze ze své původní. Pokud má prezident dostatečnou podporu v dané komunitě, má větší tendenci převést část moci na daný region, či komunitu a tím rozšířit decentralizaci země (Baldwin 2014: 253-271).

Dále se náčelníci často vyjadřují k sestavování vlády prezidentem. Jedním z nejvíce diskutovaným postem je ministr zodpovědný za náčelnické záležitosti (Ministr of Chieftaincy). V této věci se vyjadřuje král Ashantehene, který vyjadřuje souhlas či nesouhlas s daným kandidátem. Pokud náčelníci danou osobu neshledají důvěryhodnou, mohou žádat o změnu v kabinetu (GhanaWeb b). Pokud tato žádost o změnu vychází od krále Ashantehene, který je jedním z nejvlivnějších náčelníků, prezident jeho prosbě často vyhoví, neboť vzájemné partnerství určuje úspěch daného prezidenta do budoucna.

Kromě souhlasu na prezidentskou kandidaturu a schválení postu ministerstva se vyjadřují k dalším politickým záležitostem. Dle svého silného postavení jsou tak mnohdy schopni změnit daná rozhodnutí či je ovlivnit. V případě referenda o vytvoření nových regionů zde existovalo několik negativ. Jedním z nich byl nesouhlas náčelníků z daných regionů, které se mají rozdělovat. Návrh na oddělení regionů a tím o vzniku nových regionů vzešel od náčelníků v daných regionech, ale ne každý náčelník s tímto rozdělením souhlasil. Někteří z nich dokonce zaslali petici proti konanému referendu, prezident Národního domu náčelníků¹⁹ dokonce varoval před tímto krokem a hájil zájmy právě náčelníků, kteří

¹⁷ Tyto informace často fungují před volbami jako možné volební průzkumy. Samozřejmě výsledky voleb se s podporou chiefs nemusí vždy shodovat, neboť chiefs mohou přislíbit podporu i více kandidátům (Gyampo,2009: 1-23).

¹⁸ Od roku 1999 je králem Ashantene Otumfuo Osei Tutu II (GhanaWeb a).

¹⁹ Prezidentem Národního domu náčelníků je Togbe Afede XIV (Ghana Business New).

s referendem nesouhlasili (Ghana Business New, 2018). Mimo to se snažil povzbudit i ostatní náčelníky, kteří by s danými změnami měli souhlasit či vyjádřit svůj nesouhlas.

Náčelníci si tedy uvědomují své postavení ve společnosti, ale zároveň politické elity nezaručují jejich důležitost v politických otázkách. V konaném referendu mohli hlasovat pouze občané z regionů, kteří se mají v budoucnu rozdělit, tento faktor vznesl další negace od prezidenta Národního domu náčelníků. Ten byl rozhodně pro celonárodní referendum, neboť vznik nových regionů se bude týkat všech občanů v zemi, a tedy i náčelníků, kteří se sdružují nejen v Národním domě náčelníků.

Zájmy náčelníků ve společnosti jsou institucionalizovány i na legislativní úrovni. Každý zákon, který se jen minimálně týká zájmů a práv náčelníků nesmí být schválen bez souhlasu Národní komise náčelníků (Ústava Ghany – Kapitola 10, článek 106/3). Náčelníci jsou v Ghanské společnosti spojením tradice a vládních elit. Ústava vyžaduje vzájemnou spolupráci a diskuzi mezi náčelníky a vládou pro rozvoj místních obyvatel. Kromě ústavního vymezení se jedná i o neformální vztah, neboť náčelníci samotní využívají svého postavení a snaží se politiku země ovlivňovat.

Kromě formální úpravy vztahu náčelníků ve společnosti, existují zvyklosti a práva, která Ústava přímo neupravuje. Jedním z těchto zvyklostí je způsob jmenování jednotlivých náčelníků. Velmi často způsobuje tato procedura neshody mezi členy komunity, pokud nedojde ke shodě mezi jejími členy. V některých z regionů se ustanovil způsob voleb formou konsenzu, který nutí ke kompromisu mezi všemi členy komunity. Způsob volby konsenzem nutí občany ke spolupráci a osvědčuje se jako forma volby, která nevyvolává rozpory mezi členy komunity²⁰ (Bukari 2016: 1-27). Nedochozí zde však k potvrzení předpokladu Kwasi Wiredu o konsenzu jako tradičního způsobu volby jednotlivých náčelníků. Ačkoli zde nalezneme konsenzus, nejedná se dnes o způsob volby, který by převažoval.

Náčelníci mají velmi silné postavení na místní úrovni, které je mnohdy silnější nežli zvolených politiků. Z tohoto důvodu mohou náčelníci ovlivnit vývoj

²⁰ Výzkum tradiční komunity Bulla ukázal, že zavedením konsenzu jako způsobu volby náčelníka má velký úspěch. Dochází zde ke stabilitě a poslušnosti jednotlivých náčelníků (Bukari 2016:1-27).

a budování nejen infrastruktury v daném místě, ale také budování občanské společnosti. Občané mají větší důvěru v místní náčelníky, protože tyto osoby lépe znají zájmy a nároky místních obyvatel nežli politické elity. Postavení náčelníků se však liší, mnohdy dochází k budování a zlepšení životních práv místních občanů, ale také dochází ke korupčnímu jednání náčelníků a politických elit. Jejich důležitou funkcí na místní úrovni si uvědomuje i mezinárodní prostředí, a to konkrétně Světová Banka, kdy v roce 2003 financovala projekt o rozvoji tradičních hodnot v Ghaně (Asamoah 2012: 93). Tento projekt vznikl ve spolupráci krále Ashantehene o rozvoji infrastruktury, vzdělání a zdravotnictví²¹.

Postavení náčelníků v Ghaně je tedy značně silné a politická sféra moci jej respektuje. Dle ústavního vymezení se v praxi vztah liší a je mnohem hlubší. Dle ústavního vymezení by se jednalo pouze o poradní funkci náčelníků ve vztahu k politickým otázkám, ale ve skutečnosti jsou náčelníci schopni změnit jednotlivé politiky, stejně tak i obsazení a kandidaturu samotných politických funkcí.

V politické historii země nalezneme několik případů, kdy politická elita měla tendence k vyšší míře komunikace s občany. Takovýmto příkladem je rozhodnutí Národní vlastenecké strany založit tzv. Shromáždění lidu v roce 2002. Toto shromáždění sloužilo k setkání obyvatel a výkonné moci, kde elity vysvětlovaly své politické plány a zároveň mohli občané vznášet své dotazy. Toto shromáždění mělo svá omezení, na kterých v budoucnu ztroskotalo. Ke shromáždění docházelo pouze v hlavním městě Accře, což vedlo k malé návštěvnosti. Následně však občané pochopili, že se jedná pouze o propagaci vládnoucí strany a velmi kritičtí účastníci byli ze shromáždění vykázáni (Abdulai, 2009: 8-9).

Podobným pokusem o možnost širší diskuze byl vznik „Meet-the Press“. Toto fórum bylo založeno pro setkání výkonné složky moci spolu s novináři a zástupci médií, které se mělo konat každý týden (Abdulai 2009: 9). Tato setkání stále probíhají, ale dochází k nim minimálně jednou ročně. Jedním z důvodů těchto setkání je inaugurace nového prezidenta, či oslavení Nového roku. O setkáních zcela rozhoduje osoba prezidenta a může tedy ovlivnit i obsah, členy či termín setkání prezidenta s médií. Většinou zde osoba prezidenta shrnuje dosavadní,

²¹ Po úspěchu tohoto projektu byl králi Ashante udělen od University of Ghana čestný doktorát za rozvoj vzdělání v zemi (GhanaWeb a).

ale i budoucí politiku země a plánované změny. Kromě prezidenta může mít podobnou iniciativu i každý ministr s cílem prohloubit komunikaci mezi vládními orgány a médii (MESTI 2018).

Jednou z dalších institucí bylo „Forum Breakfast Speakers“, kdy iniciativu přinesl parlament. Toto fórum mělo opět fungovat jako prostor pro komunikaci mezi občany, zástupci parlamentu a dalšími partnery různých nevládních institucí. Bohužel však i tento projekt nebyl dlouho funkční (Abdulai 2009: 11).

Všechny výše uvedené instituce o setkání elit s občanskou společností nebyly dostatečně propracovány pro jejich dlouhodobou funkčnost. Jednalo se tedy o pouhou snahu vytvořit jakousi instituci, kde by bylo možné konfrontovat odlišné názory a zájmy mezi politickou elitou a obyvateli. Existence těchto institucí může napomoci institucionalizovat vztah mezi občanskou společností a politikou, ale musí zde existovat jasnější plán o konání takových setkání. V konečném důsledku by se mělo jednat o nezávislá setkání, ale pokud se jedná o instituce, které mají pouze posílit moc elit, nemůže být jejich trvání dlouhodobé.

3. Jihoafrická republika: Analýza konsenzuálních prvků

Následující kapitola analyzuje konsenzuální prvky v Jihoafrické republice. Jihoafrická republika získala svou nezávislost od Velké Británie v roce 1961. Konané referendum v tomto roce odsouhlasilo vládu Jihoafrické republiky ve formě parlamentní demokracie. Ačkoli se tato země jako jedna z mála nepotýkala s vojenskými převraty, od roku 1948 zde byla zavedena rasová segregace černých obyvatel. Roku 1994 se konaly všeobecné volby a období rasové segregace tím bylo ukončeno. Současná podoba Ústavy byla schválena parlamentem o dva roky déle, tedy v roce 1996. Tento dokument ustanovuje Jihoafrickou republiku jako parlamentní formu demokracie. Jihoafrická republika se vymezuje teritoriální, jazykovou, náboženskou, etnickou a rasovou heterogenitou.

Země se člení na devět²² autonomních provincií s exekutivními, legislativními a soudními složkami moci. Na území Jihoafrické republiky můžeme shledat jedenáct úředních jazyků. Všechny tyto jazyky jsou formálně rovnocenné, ale nejpoužívanějšími jazyky jsou angličtina, afrikánština, zulština a xhoština. Tyto jazyky jsou až pro 60% populace mateřskými jazyky (Brenzinger, 2017: 43-45)²³. Ústava země podporuje jazykovou heterogenitu populace v běžné komunikaci, kdy na formální i neformální úrovni musí docházet k podpoře všech jazyků. Dále je zde uvedeno, že na provinční a národní úrovni mohou instituce používat jakýkoli z úředních jazyků, dle regionální rovnováhy. Každý z úřadů musí zvolit minimálně dva úřední jazyky (Ústava Jihoafrické republiky – Kapitola I, 6/3).

V zemi převažuje křesťanské náboženství, které vyznává až 68 % populace, vedle tradičních náboženství, které vyznává necelých 30 % populace. Dále zde nalezneme Islám (2 %) a hinduismus (1,5 %). Velmi důležitým faktorem je rasová a etnická heterogenita země, která přímo ovlivňuje historii a politický systém země. V zemi jednoznačně převažují černošští obyvatelé (81 %), vedle bělošského obyvatelstva (necelých 9 %) a smíšené rasy (tzn. barevní

²² Mezi tyto provincie patří Západní, Východní a Severní Kapsko, KwaZulu – Natal, Svobodný stát, Severozápadní provincie, Gauteng, Limpopo a Mpumalanga (Alexander, 2018).

²³ Kromě úředních jazyků jsou rozšířené evropské jazyky (z období kolonialismu), asijské jazyky (expanze Číny), či hindština od přistěhovalců z Indie (Brenzinger, 2017: 43-45).

obyvatel), která tvoří 8,5 % populace. Černošští obyvatelé jsou i etnicky heterogenní a jsou tvořeni až sedmi etniky²⁴.

Od roku 1994 se v Jihoafrické republice uplatňuje pozitivní diskriminace se zvýhodněním černošského obyvatelstva. Tento systém slouží jako prevence proti dominanci bělošského obyvatelstva v privátním sektoru. Následkem tohoto systému je emigrace bílého obyvatelstva do evropských či dalších zemí. Bělošské obyvatelstvo však tvoří kvalifikovanou pracovní sílu, která vlivem emigrace v zemi schází. Hlavní příčinou emigrace bělošského obyvatelstva je násilí a surovost proti těmto obyvatelům²⁵ (Head 2018). Tento systém však bohužel podporuje přímo vládní strana Jihoafrické republiky, která v roce 2018 schválila zákon o vyvlastňování půd, patřící bělošskému obyvatelstvu. Jihoafrická republika se tedy potýká s velkou polarizací vztahů mezi bělošským a černošským obyvatelstvem, kterou dle výše zmíněného zákona, vláda svým jednáním podporuje.

3.1 Ústavní vymezení konsenzuálních prvků v Jihoafrické republice

Tato kapitola identifikuje prvky konsenzuální demokracie dle teoretického modelu Arendta Lijpharta. Ústava Jihoafrické republiky upravuje politický systém na parlamentní formu vlády. Dle několikačetné heterogenity v zemi se může očekávat institucionalizace vztahů mezi jednotlivými segmenty společnosti v podobně konsenzuálních prvků.

3.1.1 Vzájemný vztah a ústavní vymezení legislativy a exekutivy

Jedním z prvků konsenzuální demokracie je formální či neformální rozptýlení moci. Ústava tento vztah institucionalizuje s převahou parlamentní složky moci. Prezident země je volen parlamentem a ve své funkci je i parlamentu odpovědný, neboť legislativní složka moci jej může i z funkce odvolat²⁶. Osoba prezidenta je formální hlavou státu a předsedou národní výkonné moci, schvaluje a podepisuje zákony schválené parlamentem. Kabinet je tvořen členy vítězné politické strany, či koalicí stran v Národním shromáždění.

²⁴ Mezi tato etnika patří Zulu, Khosové, Čwanové, Matabelové, Sutové, Svazijci a Vendové.

²⁵ Bělošské obyvatelstvo se stěhovalo do tzn. Gated communities, které byly bezpečnější a střeženější části měst.

²⁶ Parlament může prezidenta odvolat v případě vážného porušení Ústavy, či pokud je osoba prezidenta z jakéhokoli důvodu neschopna funkci prezidenta vykonávat (Ústava Jihoafrické republiky – Kapitola V, článek 89/1).

Členové kabinetu jsou jmenováni prezidentem, vybírá je z členů Národního shromáždění, kdy pouze dva členové kabinetu nemusí být členem Národního shromáždění. Kabinet tedy zcela odpovídá složení parlamentu a zároveň je mu i odpovědný (Ústava Jihoafrické republiky – Kapitola V, článek 83-92). Dle ústavního vymezení se nejedná o rozptýlenou moc mezi legislativou a exekutivou, neboť členové exekutivy jsou zároveň členy legislativy.

Dalším z prvků konsenzuální demokracie je vytváření velkých koalic. V zemi můžeme identifikovat multipartismus s dominancí Afrického národního kongresu (African National Congress – ANC), který od voleb v roce 1994 získává nadpoloviční většinu hlasů v parlamentních volbách. Tato politická strana je členem tripartitní aliance spolu s Kongresem Jihoafrických odborů a Jihoafrickou komunistickou stranou. Členové těchto dvou subjektů ovlivňují stranický dialog a členové Kongresu Jihoafrických odborů obsazují vedoucí funkce v Africkém národním kongresu. V politické historii země tedy vždy vznikla jednobarevná vláda v čele s Africkým národním kongresem. Opozičním subjektem je Demokratická aliance (Democratic Alliance – DA), která v posledních volbách (2014) získala necelých 23 % hlasů (Electoral Commission of South Africa 2014a). Demokratická aliance je dominantní stranou v provincii Západní Kapsko, kde od roku 2014 je vládnoucí stranou v legislativním orgánu provincie (Electoral Commission of South Africa 2014b). V jihoafrické republice nedochází k vytváření velkých koalic, neboť volební vítězství Jihoafrického národního kongresu umožňuje tomuto subjektu utvoření jednobarevné vlády.

Dalším z prvků je symetrický bikameralismus. Legislativní orgán Jihoafrické republiky se skládá ze dvou komor. První z nich je Národní shromáždění, které je voleno proporčním volebním systémem na pětileté funkční období. Druhou komoru tvoří Národní rada provincií hájící provinční zájmy na vládní úrovni. Tato komora se skládá z deseti členů z každé provincie, celkem je tedy obsazováno devadesát členů na pětileté funkční období. Tito členové jsou voleni exekutivním a legislativním orgánem provincie. Pro legislativní proces je zřizován Zprostředkující výbor, který konzultuje návrh zákona a usnadňuje komunikaci mezi komorami a zjednodušuje legislativní proces. Pro schválení zákona je nutný souhlas obou komor parlamentu, ale prezidenta volí pouze Národní shromáždění, jako dolní komora parlamentu. Ve vztahu obou komor je však silnější postavení Národního shromáždění, které jmenuje prezidenta,

je jí odpovědná vláda a může exekutivu odvolat z funkce (Ústava Jihoafrické republiky – Kapitola 4, Článek 42-78). Symetrický bikameralismus zde nalezneme pouze při legislativním procesu, ale nejdůležitější funkcí Národní rady je hájit zájmy provincií. Členové této komory jsou voleni členy provinčního parlamentu, a proto se dá předpokládat, že tito členové zcela podporují vládní stranu Jihoafrického národního kongresu, neboť ve většině²⁷ legislativních orgánech provincií vítězí Jihoafrický národní kongres.

3.1.2 Stranický a volební systém

Multipartismus je dalším prvkem konsenzuální demokracie. V Jihoafrické republice kromě výše uvedených stran můžeme identifikovat dalších jedenáct politických subjektů, které získávají alespoň jeden ze 400 mandátů v parlamentu. Třetí nejsilnější politickou stranou je *Fighters Economic Freedom*, která má podporu hlavně u mladších voličů. Ačkoli tato strana vznikla odštěpením od Afrického národního kongresu je v Národním shromáždění opozičním subjektem. V současné době je tato strana značně radikální, neboť právě její předseda Julius Malema byl několikrát obviněn z korupce a rasismu. Spolu s Africkým národním kongresem v roce 2018 odsouhlasili zákon o vyvlastnění půdy bílých obyvatel bez náhrady majetku. Je nutné podotknout, že právě tento zákon zcela podrývá jakékoli diskuze o konsenzu v Jihoafrické republice, neboť zcela podporuje rasovou segregaci ve prospěch černošských obyvatel.

Hlavní štěpící linie mezi politickými subjekty byla tvořena rasou, popřípadě třídou. Obě tyto linie se však v posledních letech značně prolínají a rasa již není jedinou určující linií. Demokratická aliance v posledních několika volbách získává i hlasy černošských obyvatel, což je nejen důsledkem korupčního jednání ze strany Afrického národního kongresu, ale také snahou o potírání rasových rozdílů v zemi od členů Demokratické aliance. (Onishi 2014). Například předsedou Demokratické aliance je od roku 2015 Mmusi Maimane, který je černé rasy. V současné době tedy dochází k prolínání štěpících linií, ale zároveň Africký národní kongres stále udržuje svou silnou pozici i přes veškeré snahy opozice o získání jejich hlasů.

Proporční volební systém tvoří další část konsenzuální demokracie. Členové Národního shromáždění stejně jako legislativní orgány provincií jsou voleni

²⁷ Pouze v legislativním orgánu Západního Kapska zvítězila opoziční Demokratická aliance.

proporčním systémem v jednom volebním obvodu²⁸ a neexistuje zde uzavírací klauzule. (Ústava Jihoafrické republiky – Kapitola 4,6) Voliči hlasují pouze pro politický subjekt, nikoli pro jednotlivce. Zvolení členové parlamentu jsou tedy více odpovědní politickým stranám nežli voličům. Tato situace posiluje postavení velkých politických stran v dominanci Afrického národního kongresu (Southall 2019). Stejný volební systém funguje i pro provinční legislativní orgány a obě tyto volby probíhají současně. Výsledky volebního systému Jihoafrické republiky jsou proporčně ideální, čemuž napomáhá velký volební obvod a neexistující uzavírací klauzule. Díky proporcionalitě volebního systému zde můžeme identifikovat naplnění prvku proporcionality v modelu konsenzuální demokracie.

3.1.3 Decentralizace, psaná ústava a prvky přímé demokracie

Jihoafrický politický systém na základě teritoriálního rozdělení můžeme identifikovat jako decentralizovaný systém moci. Jihoafrická republika je tvořena devíti provinciemi, které mají své legislativní a exekutivní složky moci. Provinční parlamenty jsou voleni na pět let proporčním volebním systémem. Exekutivní orgán je svěřen předsedovi provincie, který je volen ze členů provinčního parlamentu. Provinční legislativa může dokonce přijmout provinční ústavu, pokud tento dokument nebude v rozporu s Ústavou Jihoafrické republiky. Nižšími správními celky jsou města, jejichž výkonný a legislativní orgán tvoří městské rady. Členové těchto rad jsou také voleni proporčním systémem (Ústava Jihoafrické republiky – Kapitola 4,7). Funkce jednotlivých nižších správních celků nejsou nikterak rozsáhlé, dle ústavního vymezení jsou zavázáni udržovat ekonomický vývoj, národní bezpečnost a podobně. V praxi jsou však zcela zavázáni nařízeními a pravidly parlamentu, kterému se zcela zodpovídají. Podobně jako v případě Ghany se i zde nižší správní jednotky potýkají s nedostatečným financováním za které zodpovídá parlament. Decentralizace je tedy pouze formální a neformálně zde spíše převažuje vliv centrální vlády.

Ústavní rámec země a ohraničená suverenita parlamentu je dalším prvkem konsenzuálního modelu demokracie. Ústava Jihoafrické republiky je základním zákonem země, který posiluje pravomoci parlamentu na úkor exekutivní složky

²⁸ Při volbách do Národního shromáždění je volebním obvodem celé území státu, při volbách do parlamentů provincií je volební obvod tvořen každou provincií.

moci. V Jihoafrické republice je Národní shromáždění hlavní institucí, které se zodpovídá i exekutivní složka moci.

Prvky přímé demokracie tvoří jeden z posledních prvků konsenzuální demokracie. Ústava Jihoafrické republiky upravuje možnost vzniku národního referenda u zákonů, týkající se parlamentu (Ústava Jihoafrické republiky – Kapitola 5, Článek 83). V historii Jihoafrické republiky se konaly dvě referenda, jednak o vzniku republiky v roce 1960 a poté v roce 1992 o ukončení apartheidu a vzniku demokratické republiky. Druhé konané referendum bylo omezeno pouze na bělošské obyvatelstvo (Wren 1992). Jednalo se tedy pouze o ústavodárná referenda a ačkoli ústava umožňuje využití prvků přímé demokracie, vláda jej nevyužívá.

V Jihoafrické republice nalezneme několik prvků konsenzuální demokracie, ale rozhodně jich není takový počet abychom mohli zemi identifikovat jako konsenzuální. Ačkoli zde můžeme nalézt prvky multipartismu, bikameralismu a proporčního volebního systému jsou tyto prvky spíše odrazem kolonialismu, nežli větší institucionalizací vztahu občanské společnosti a politických elit. Podobně jako při analýze Ghany, se v následující kapitole budeme věnovat neformálním prvkům konsenzu v Jihoafrické republice.

3.2 Neformální prvky konsenzuální demokracie v Jihoafrické republice

Ústava Jihoafrické republiky neupravuje postavení tradičních vůdců, tak široce jako v případě Ghanské ústavy. Její dvanáctá kapitola upravuje úlohu tradičního vedení na místní úrovni. Takové vedení může vzniknout vnitrostátními předpisy, které nejsou v rozporu s Ústavou Jihoafrické republiky. Může ho zřídit a následně i zrušit národní, provinční i místní vláda. Národní a provinční vláda může zřídit i rady tradičních vůdců, opět pouze v případě, že není tato instituce v rozporu s ústavou (Ústava Jihoafrické republiky – Kapitola 12, článek 212). Bez ústavního vymezení můžeme tedy očekávat postavení náčelníků jako tradičních vůdců více neformální nežli v případě Ghany.

V Jihoafrické republice existuje tak zvaný Kongres tradičních vůdců Jihoafrické republiky. Tato instituce velmi často konzultuje vládní návrhy zákonů a klade si za cíl sjednotit všechny náčelníky v zemi pro posílení jejich postavení. Kongres tradičních vůdců úzce spolupracuje a je podporován vládní stranou již od roku 1994, kdy se podílel na ukončení apartheidního režimu. Vztahy mezi těmito

institucemi však nebyly vždy kladné, neboť Kongres tradičních vůdců často operuje i s politickými záležitostmi. V několika případech dokonce veřejně kritizovali vládní stranu a v roce 1995 napadl výsledky voleb u volební komise Jihoafrické republiky. Důvodem této situace bylo nevyjasněné postavení moci náčelníků a místní samosprávy. Důležitou osobou ve vztazích mezi vládní stranou a Kongresem tradičních vůdců je jeho předseda. Předseda Kongresu je mediátorem a reprezentantem zájmů mezi tradičními vůdci a vládou.

Zástupci této instituce často zasedají s politickými elitami, ohledně nových zákonů a vyjadřují svou podporu či výhrady k danému návrhu. Členové také zastávají politické funkce na vládní úrovni, například zastávají funkce ve výborech Národního shromáždění. Vzájemný vztah vládní strany a Kongresu vyplývá ze vzájemné potřeby. Náčelníci vyžadují posílení svého postavení ve společnosti, které jim může umožnit pouze vládní strana. Bohužel však i politické elity využívají náklonost náčelníků, kterou si získávají darováním fyzických darů, ale také politickým postavením náčelníků. Jedná se tedy o korupční jednání, ke kterému se uchylují obě instituce (South African History Online 2018).

V roce 2018 se konala konzultace o velmi radikálním zákonu týkající se vyvlastnění půdy bělošských obyvatel bez náhrady. Tento zákon podpořil Kongres tradičních vůdců, z důvodu pomoci venkovských obyvatel, neboť tento zákon by dle tradičních vůdců napomohl rozvoji venkova.

Na celonárodní úrovni existuje Národní dům tradičních vůdců s osmnácti členy, kteří jsou jmenováni pouze ze sedmi provincií. Tato úprava vznikla v roce 2003, kdy byla zřízena komise pro posouzení úlohy tradičních vůdců. Tato komise neuznala několik království a tím jim bylo odepřeno formální zastoupení na vládní, provinční a místní úrovni²⁹. Národní dům tradičních vůdců může vydat doporučení o zákonech týkajících se záležitostmi tradičních vůdců (Bizana-Tutu 2008: 37-43).

V sedmi³⁰ provinciích z devíti funguje tzv. *House of Traditional Leaders of South Africa*. Tyto instituce byly zřízeny pro posílení jednoty a porozumění mezi tradiční a oficiální vládou. Právě tyto orgány jmenují členy do Národního domu tradičních vůdců. Jednotlivé kongresy nejsou jazykově ani etnicky

²⁹ Oficiální vyjádření pro neuznání několika království, byla úspora financí, neboť vláda několik království financuje z peněz daňových poplatníků.

³⁰ Mezi tyto provincie patří Východní Kapsko, Svobodný stát, KwaZulu-Natal, Limpopo, Mpumalanga, Severozápadní provincie a Bokone Bophirima (Cooperative Governance Traditional Affairs).

homogenní (Bizana-Tutu 2008: 37-42). Nejnižšími správními orgány tradičních vůdců jsou místní domy tradičních vůdců, jejichž pět až deset členů je voleno všemi náčelníky dané obce (Bizana-Tutu 2008: 42-43). Dle ústavy tedy nemůžeme hodnotit postavení náčelníků nikterak institucionalizované, ale dle předpokladu zde mají relativně silné postavení, a to i na nižších správních úrovních.

Jak již bylo zmíněno, žádná z těchto institucí nemá ústavní vymezení, a proto všechna aktivita jednotlivých členů i celé instituce odpovídá schopnostem reprezentovat zájmy dané komunity na vládní úrovni. Zároveň je však nutné podotknout, že tradiční vůdci nejsou formálně podporováni vládou a musí tedy být schopni vyjednávat i přes nepříznivé podmínky pro jejich funkci a existenci. Z tohoto důvodu se náčelníci velmi často uchylují ke korupčnímu jednání, neboť pro posílení jejich pravomoci neexistuje formální úprava.

V období kolonialismu byly tradičním vůdcům svěřeny legislativní, správní a soudní pravomoci. V současném politickém systému tyto funkce spravují místní vlády a existence tradičních vůdců není vládou přímo podporována, a protože si vládní strana uvědomuje jejich důležitost a silné postavení ve společnosti, tak z jejich vlivu má spíše obavy. V systému se tedy vyžaduje vzájemný vztah, ze kterého mají prospěch obě strany, ale bohužel je často definován z oboustranné korupce. Bohužel však velké množství tradičních vůdců je spojeno s korupcí, apartheidem a jejich autorita u občanů následně klesá (South Africa History Online 2018).

V Jihoafrické republice nenalezneme snahu politických elit vytvářet neformální setkání mezi občany a vládou, ale můžeme zde identifikovat relativně silné postavení sociálních hnutí. Silné postavení těchto hnutí je odrazem nedůvěry občanů jak v tradičním vedení, tak v politické elitě, protože obě tyto instituce jsou spojovány s korupčním a velmi soutěživým vztahem. Tato hnutí kromě jiného napomáhají rozvoji a jsou schopny poskytnout veřejné služby v případě, kdy státní instituce v těchto oblastech neuspějí.

V jihoafrické republice nalezneme sociální hnutí, která mobilizují společnost i napříč regiony, ale také zde nalezneme hnutí, která se vymezují na daný region, sociální třídu a podobně. Bohužel však menší sociální hnutí nejsou schopna dostatečně čelit širším problémům, a tak se sdružují v koaliciích více sociálních hnutí. Následně mají taková sociální hnutí územní pobočky po celé zemi, ale existují také sociální hnutí, která se spojují napříč státními hranicemi.

Jednou z nejsilnějších skupin občanské společnosti je Treatment Action Campaign (Lékařská akční kampaň). Toto uskupení je schopno mobilizovat obyvatele napříč etniky a náboženskými skupinami s cílem obhajoby práv na zdravotní péči. Hnutí často vystupuje i proti vládním představitelům v otázkách rovnosti a spravedlnosti při poskytování zdravotní péče. V několika případech došlo až k soudním jednáním mezi hnutím a politickými elitami (Treatment Action Campaign)³¹.

Dalším občanským hnutím je Equal Education, které je schopno mobilizovat mladé občany v otázkách vzdělání. Toto uskupení bylo ve svém jednání schopno zapojit provinční vlády a odborové svazy se kterými existují silné vazby. Vzdělání v Jihoafrické republice je dle tohoto hnutí podřízeno rasovým, etnickým či jazykovým rozdílům a způsobuje ve společnosti nerovnoměrné možnosti pro vzdělání, které může společnost a rozdíly vně až radikalizovat (Equal Education).

Ačkoli nejsou tato hnutí formálně upravena a jejich vliv je omezený, mohou svým jednáním zlepšit životní podmínky obyvatel. Tyto skupiny jsou schopny mobilizovat občany jednak nenásilnou formou jednání, ale také mohou sdružovat občany přes etnické, náboženské a jazykové rozdíly v zemi. Nemohou zajistit občanské společnosti účast na klíčových otázkách, neboť ty spadají do sféry moci provinčních a místních vlád, které jsou zcela odpovědní vládní straně. Mohou však svým intenzivním jednáním poskytnout obyvatelům nové informace k obraně demokracie a jejich institucí proti státní a individuální korupci. Dále pak svou silnou mobilizací obyvatel a silou vyjednání mohou ve své působící oblasti přinést dostačující změny pro rozvoj.

Africký národní kongres se neprezentuje pouze jako politická strana, ale také jako lidové hnutí, které hájí zájmy obyvatel. Dle této úvahy není pro vládní stranu důležité posílit moc občanů na vládě, neboť sama strana je lidovým hnutím, které je schopno dostatečně hájit zájmy obyvatel. Není tedy v zájmu vládní strany jakkoli posilovat občanská hnutí a její nevládní organizace, neboť dle jejich politiky tak činí a jednak si uvědomují možnou sílu občanského aktivismu, které by dominanci vládní strany mohlo narušit. (Gumede 2018).

³¹ Od roku 1999 (vznik Treatment Action Campaign) došlo k pěti soudním řízením, které dosáhly úspěchu a následně změně v oblasti zdravotnictví (Heywood 2009: 14-36).

V Jihoafrické republice tedy můžeme identifikovat silné postavení tradičních vůdců, které nevychází z ústavního vymezení a je tedy značně neformální. Vedle tohoto faktu zde identifikujeme silná sociální hnutí, která jsou schopna spojovat s občany i přes existující rozdíly. Ačkoli konsenzuální demokracie předpokládá, že segmenty jsou od sebe zcela oddělené, tak síla sociálních hnutí poukazuje na oslabení hranic mezi segmenty definovanými třídou a rasou. Bohužel však tento fakt nepotvrzují političtí vůdci, neboť ti naopak rozdíly ve společnosti nejen potvrzují, ale také prohlubují. Je zcela pochopitelné, že polarizovaná společnost je pro vládu Jihoafrického národního kongresu větší výhodou pro udržení své moci. V opačném důsledku by zde mohlo vzniknout riziko spojení většiny obyvatel proti vládní elitě.

Poslední volební výsledky naznačují, že vymezení společnosti dle rasy se může v budoucnu oslabit, ale zároveň se zde zvyšuje vymezení se na základě sociální třídy. Opět vládní elita i tento rozkol podporuje nově přijatým zákonem o vyvlastnění půdy bez náhrady, neboť kromě diskriminaci bílého obyvatelstva se jedná o diskriminaci vlastníků půdy ve prospěch venkovského obyvatelstva.

4 Rwanda: Analýza konsenzuálních prvků

Rwandská republika vznikla v roce 1962, kdy získala nezávislost od Belgického království. V předešlém roce se v zemi konalo referendum, které ukončilo monarchii a ustanovilo Rwandu jako republiku. Bohužel je však rwandská historie spojena s radikalizací vztahu mezi etnickými skupinami, a to Hutuy a Tutsii. Vztah těchto etnických skupin byl již od 19. století polarizován, neboť v období kolonialismu byli preferováni Tutsiové, kteří však byli v menšině. Při vzniku republiky převzali moc Hutuové a Tutsiové byli vyhnáni, či jim nebyla poskytnuta základní práva. Situace vyústila v roce 1990 kdy byla započata občanská válka mezi těmito dvěma etniky a roku 1994 byla zahájena genocida proti Tutsiům a umírněným Hutům. Na ukončení násilí se podílela současná vládní strana Rwandská vlastenecká fronta, která hájila zájmy hlavně Tutsiů, kteří při občanské válce byli vyhnáni, či utekli do zahraničí. Od roku 1994 až do současnosti je Rwandská vlastenecká fronta hlavní dominantou celého politického systému v čele s prezidentem Paulem Kagame.

Násilné období bylo ukončeno až v roce 2003, kdy byla přijata nová ústava Rwandy. Tento dokument kromě jiného ukončil dominanci jednoho etnika nad druhým a doslova zakazuje rozdělování společnosti na základě etnické skupiny. Současná ústava zavazuje stát zajistit prevenci genocidy, diskriminace dle etnicity a podporovat spravedlnost ve společnosti³² (Ústava Rwandy – Kapitola 4, článek 1-3). Je zde také uvedeno, že jakékoli řešení nastalé situace a vztahu mezi etniky musí být hledáno prostřednictvím dialogu a konsenzu všech zúčastněných (Ústava Rwandy – Kapitola 4, článek 6). Tato část ústavy upravuje vztahy mezi nejen občany a politickými elitami, ale také mezi elitami navzájem do formy konsenzuální demokracie. V následné analýze bude tedy posouzen formální vztah mezi etniky a politickými institucemi na základě ústavy a v praktické rovině.

Kromě etnické heterogenity, která je v zemi velmi polarizovaná, můžeme Rwandu identifikovat jako decentralizovaný stát s pěti provinciemi, které se dále člení na menší správní jednotky (distrikty, města a vesnice). Ačkoli je země etnicky heterogenní, země buduje ideu o národní jednotě a formální identifikace občanů dle etnika neexistuje (Niwenshuti 2013:12–15).

³² Ústava také zavazuje státní instituce postarat se dle svých finančních prostředků o přeživší genocidy proti Tutsiům (Ústava Rwandy – Kapitola 4, článek 50).

Ústava přímo zakazuje diskriminaci obyvatel a zároveň umožňuje politickým elitám jakékoli podezření z diskriminace trestat. Vládní Rwandská vlastenecká fronta může jakékoli jednání vysvětlit jako podezření z diskriminace, a proto je tedy fakticky nemožné jakkoli řešit otázku etnicity v zemi, neboť politické elity mohou zakázat jakoukoli činnost pro podezření z diskriminace obyvatel. Vládní strana však tuto možnost využívá ve svůj prospěch, čímž se snaží udržet ve společnosti ideu o národní jednotě, která není nikterak etnicky heterogenní. Je nutné podotknout, že Rwandský politický systém můžeme řadit k autoritářským systémům. V tomto ohledu slouží potlačování rozdílů ve společnosti k posilování autoritářského režimu Rwandy.

Kromě etnické heterogenity zde identifikujeme jazykové a náboženské odlišnosti, které však nejsou tolik radikální. Úředním jazykem státu je Kinyarwanda (rwandština), dále pak angličtina a francouzština. V náboženském složení obyvatel převažují katolíci, kteří tvoří necelých 57 %, dále zde 11 % obyvatel tvoří protestanté. Kromě těchto náboženství zde nalezneme tradiční náboženství a Islám, kteří tvoří 5% populace (World Population Review 2019b)

4.1 Ústavní vymezení konsenzuálních prvků Rwandy

V této kapitole se budeme opět věnovat prvkům konsenzuální demokracie od Arendta Lijpharta. Analýza jednotlivých prvků probíhá v ústavní rovině, kde se předpokládá výskyt konsenzuálních prvků, neboť politické elity kladou velký důraz na dosažení konsenzu jednak dle prvních částí ústavy a dále dle různých projevů ve společnosti. Politické elity rádi na veřejnosti nejen ve svých projevech, ale také při předvolebních diskuzích pracují s pojmy konsenzu, kompromisu a budování národní jednoty.

4.1.1 Vzájemný vztah a ústavní vymezení legislativy a exekutivy

Formální či neformální rozptýlení moci mezi exekutivní a legislativní složkou moci tvoří jeden z prvků konsenzuální demokracie. Ústava Rwandy tento prvek vymezuje v Kapitole 7, kde je uvedeno, že jednotlivé složky moci jsou oddělené a na sobě zcela nezávislé. Nezávislost jednotlivých složek moci ústava upravuje následovně. Předseda parlamentu a prezident republiky nemohou pocházet z totožné politické strany a ani vítězná politická strana parlamentu nesmí

obsadit více jak 50 % členů kabinetu (Ústava Rwandy – Kapitola 7, článek 62). Tato úprava tedy zcela separuje moc exekutivní a legislativní co se týče politické příslušnosti. Dle ústavy je kabinet odpovědný prezidentovi, ale Poslanecká sněmovna hlasuje o jeho důvěře a Senát může zřídit komisi pro dohled nad aktivitou kabinetu (Ústava Rwandy – Kapitola 7, články 127, 131). Ústavní rovina tedy separuje moc exekutivní a legislativní, pouze zde zohledňuje vzájemnou odpovědnost, která v praktické rovině neodpovídá, neboť se Rwanda řadí mezi autoritářské režimy.

Dalším prvkem konsenzuální demokracie je vytváření velkých koalic při sestavování kabinetu. Kabinet Rwandy jmenuje prezident, a proto většina členů pochází z volební koalice více politických stran, či ministři vystupují jako nezávislí kandidáti. Členové kabinetu se také neobměňují po každých parlamentních volbách, někteří členové zde zůstávají i dvě funkční období. Ve Rwandě se tedy formálně koalice vytvářejí a však je nelze nazvat jako velké, či demokratické, neboť vládu jmenuje prezident a jemu je také kabinet zcela odpovědný. V současné době je počet ministrů v kabinetu 26, z nichž nejméně polovina musí být ženy (Mwai 2018). Bohužel však kabinet Rwandy není jmenován pro širší zastoupení všech politických stran, ale členové z ostatních stran jsou jmenováni proto, aby si prezident a vládnoucí strana udržela loajálnost dalších politických subjektů. Dle ústavního vymezení by se zdálo, že sestavování kabinetu tímto principem je v zájmu konsenzuality v zemi, ale prakticky se jedná o posílení moci prezidenta v kabinetu.

Dalším z prvků je symetrický bikameralismus. Rwandský parlament tvoří dvě komory, a to Poslaneckou sněmovnou s osmdesáti členy a Senátem s dvaceti šesti členy. Obě komory jsou voleny na pětileté funkční období. Každá z komor má jmenovací a schvalovací pravomoci v odlišných záležitostech. Pro legislativní proces je nutný souhlas obou komor, ale obě komory jsou navzájem zcela finančně oddělené a společná jednání mají pouze u výjimečných záležitostí³³ (Ústava Rwandy – Kapitola 7, články 64, 76, 81, 85 a 86). Formálně tedy můžeme identifikovat parlament Rwandy jako symetrický bikameralismus. Fakticky obě komory podléhají vládnoucí straně prezidenta a jsou jeho osobě a dalším členům politicky podřízeni.

³³ Výjimečným případem se rozumí kromě jiného revize ústavy (Ústava Rwandy – Kapitola 7, článek 71).

4.1.2 Stranický a volební systém

Stranický systém v konsenzuální demokracii by se měl identifikovat jako vícestranický. Rwandský stranický systém zahrnuje více politických stran, ale polovina z existujících stran je formálně pod vedením Rwandské vlastenecké strany, která reprezentuje politiku prezidenta a do voleb vstupuje v koalici³⁴ politických stran pod názvem Rwandská vlastenecká fronta. Opozičními politickými subjekty jsou Sociálně demokratická strana, Sociální strana Imberakuri, Liberální strana a od roku 2018 se do parlamentu dostala i Rwandská demokratická strana zelených (Kagire 2018). Ve Rwandě tedy můžeme identifikovat vícestranictví, ale formálně zde dominuje vládní subjekt prezidenta republiky.

Ústava také institucionalizuje tak zvané Národní poradní fórum politických stran, které zahrnuje všech jedenáct subjektů, které jsou ve Rwandě registrovány (Ústava Rwandy – Kapitola 6, článek 59). Národní fórum politických stran se schází jedenkrát za tři měsíce a členové mohou vydávat doporučení v otázkách národní jednoty a budování národní soudržnosti a politického pluralismu (National Consultative Forum of Political Organizations). Jedná se tedy oficiálně o národní fórum, neboť zde mohou zasednout i opoziční politické subjekty. Po každých volbách do parlamentu se jmenuje vedení fóra. Po posledních volbách v roce 2018 byli mluvčím a jeho zástupcem jmenováni předsedové opozičních subjektů (Rwamapera 2018). Ačkoli tyto funkce nejsou ve fóru nijak významné, jejich zvolení může poukazovat na konsenzuální princip uvnitř této instituce. Valné shromáždění jako řídicí výbor této organizace musí vždy dosáhnout absolutního konsenzu. Pokud členové nejsou schopni jej dosáhnout, svolává se další schůze do té doby, nežli bude absolutní konsensus uzavřen (National Consultative Forum of Political Organizations). V této instituci tedy můžeme nalézt snahu o konsenzuální jednání mezi politickými subjekty a jejich představiteli.

Proporční volební systém je dalším prvkem konsenzuální demokracie. Část členů (53) Poslanecké sněmovny je volena poměrným volebním systémem, další členové musí být ženy, které volí konkrétní volební sbory, dva členové jsou voleni Národní radou mládeže a jeden z členů je volený Národní radou osob

³⁴ Tuto volební koalici tvoří Rwandská vlastenecká strana, Centristická demokratická strana, Demokratická unie rwandského lidu, Ideální demokratická strana, Strana pro pokrok a harmonii, Strana prosperity a solidarity a Rwandská socialistická strana (Election Guide 2018).

se zdravotním postižením (Ústava Rwandy – Kapitola 7, článek 75). Senát je z části volen konkrétními volebními sbory, zbytek členů je jmenováno prezidentem, Národním poradním fórem politických stran a akademiky státních a soukromých vysokých škol (Ústava Rwandy – Kapitola 7, článek 80). Ačkoli zde nalezneme proporční volební systém, větší počet členů parlamentu je jmenováno či voleno volebními sbory, které jsou jmenováni vládnoucí Rwandskou vlasteneckou stranou.

4.1.3 Decentralizace, psaná ústava a prvky přímé demokracie

Jeden z dalších prvků je decentralizovaný politický systém. Rwanda se územně člení na provincie, okresy, města, obce, sektory, buňky a nejnižší správní jednotku tvoří vesnice. Každá z pěti provincií³⁵ země má svého guvernéra, který je jmenován prezidentem se souhlasem Senátu. Zájmy jednotlivých správních jednotek nejsou přímo reprezentovány na vládní úrovni formou účasti v některé z vládních institucí. Ústava země nijak neupravuje vztahy mezi jednotlivými správními celky a vládou. Jelikož provinční guvernér a ostatní představitelé správních jednotek se zodpovídají prezidentovi, dá se předpokládat, že vzájemný vztah probíhá pouze individuální komunikací mezi představiteli státu a správních jednotek. Decentralizace státu však byla motivována politickou krizí a ekonomickými problémy. Rozdělení země na menší správní jednotky bylo vytvářeno politickými elitami a místní obyvatelé se tedy museli učit funkčnosti decentralizovaného systému (Kauzya 2007:13). Rwandský decentralizovaný systém není tedy plně funkční a slouží pouze pro širší kontrolu osoby prezidenta nad daným územím země.

Ústava Rwandy je nejvyšším zákonem země, alespoň de jure. Pro ústavní změnu je nutný souhlas Senátu a poté je možnost vyhlášení referenda prezidentem (Ústava Rwandy – Kapitola 7, článek 106 a 107).

Prvky přímé demokracie jsou poslední částí konsenzuální demokracie. V historii země se konaly čtyři referenda. Prvním hlasováním byl vznik republiky, proti zachování monarchie. Dalším referendem bylo uznání Národního revolučního hnutí jako jediné národní strany, poté se konalo hlasování v roce 2003 o nové ústavě. Tento nový dokument upravoval formální instituce po ukončení konfliktu mezi Hutu a Tutsii. Ústava zde mimo jiné zakazuje jakékoli členství v politické

³⁵ Tyto provincie jsou jižní, severní, východní, západní a hlavní město Kigali

straně podmíněné etnicitou, pohlavím, rasou či náboženstvím. Posledním lidovým hlasováním bylo referendum v roce 2015 o možnosti znovuzvolení prezidenta. Tato změna umožnila prezidentu usednout do funkce i v třetím volebním období. Dle vyjádření Spojených států amerických, či Evropské unie se jedná o narušení demokratických principů země. Dle této změny může prezident v úřadu setrvat až do roku 2034 (McVeigh 2015). Je však nutné podotknout, že současným prezidentem Rwandy je Paul Kagame, který svou funkci vykonává od roku 2000. Počet využitých referend je v porovnání s ostatními státními útvary v celku vysoký, ale důležitý je obsah referend. Jednalo se o ustanovující referenda o nové podobě vládních institucí a politického systému či o opětovné znovuzvolení prezidenta Paul Kagame. I poslední prvek konsenzuální demokracie využívá prezident ve prospěch své politiky a posílení svého postavení v zemi. Několik odborníků a analytiků odhaduje, že konané referendum prodlužující funkční období není poslední konané a prezident jej bude i nadále hojně využívat ve prospěch své moci.

4.2 Neformální instituce konsenzuální demokracie ve Rwandě

Rwandská ústava z roku 2003 obsahuje velké množství prvků, které se přímo či nepřímo opírají o ideu dosažení konsenzu na vládní úrovni. Bohužel však konsenzuální proces nalezneme pouze v místech, která nevyžadují důležitá vládní rozhodnutí. Formy konsenzu tedy můžeme nalézt u Národního poradního orgánu politických stran, ale v rozhodujících institucích se jedná pouze o formální ustanovení. Ve skutečnosti všechny orgány správy se zodpovídají osobě prezidenta a dosažení konsenzu není tedy nikterak vyžadováno.

Místní vlády, a to na úrovni provincií či nižší úrovni musí před svým jmenováním a každý následující rok podepsat a odsouhlasit vládní nařízení³⁶, která stanovuje vláda, odpovědná prezidentovi. Poté dochází ke každoroční kontrole naplnění těchto programů a stanovisek. Pokud nižší správní jednotky a jejich představitelé nejsou schopni plán splnit, dochází k personální výměně (Ndereba 2017). Tato opatření tedy zcela popírají princip decentralizace v praktické rovině a opět pouze posilují moc prezidenta u nižších správních jednotek.

³⁶ Tato nařízení se nazývají Imihigo a vydává je přímo vládní politika prezidenta. Kromě zvýšené kontroly elity nad nižšími správními jednotkami slouží pro motivaci daných úředníků (Ndereba 2017).

Dle ústavního vymezení je Rwanda jednou z afrických zemí, která má největší počet žen v politice na všech úrovních vlád. Na vládní úrovni jsou zájmy žen zohledňovány na ministerstvu pohlaví a rodinné propagace. Na legislativní úrovni slouží Národní rada žen, která si klade za cíl vytvoření společnosti, kde muži a ženy mají stejná práva a příležitosti (National Women Council). Ačkoli dle ústavy mají ženy právo na zastoupení v legislativní i exekutivní složce moci, finální rozhodnutí činí muži.

Ústava z roku 2003 vytváří systém, který klade důraz na národní jednotu, proti etnické, rasové a genderové heterogenitě. Rozdíly jsou v zemi hluboce potlačovány, čímž je způsobeno až potírání jakýchkoli rozdílů ve společnosti. Dochází však k silné prezentaci politických elit o budování národní jednoty a konsenzu, ale všechna tato prezentace se formálně neprojevuje. Veškerá politická agenda zůstává v rukou prezidenta republiky a jeho spojení se soukromým sektorem prostřednictvím nevládních způsobů.

V roce 2007 byl založen poradní orgán prezidenta pod názvem Prezidentská poradní rada, jejichž dvacet tři členů je opět jmenováno prezidentem. Tato rada se schází dvakrát ročně a jsou diskutovány obchodní zájmy země, včetně finančních zájmů prezidenta republiky. Jmenování členové jsou představitelé firem, které mají své finanční zájmy v různých oborech soukromého sektoru Rwandy či v zahraničí. Kromě těchto oblastí jsou diskutovány strategické investice ve Rwandě, ale i v zahraničí (Kimenyi 2008).

Vše výše uvedená specifika mohou Rwandu řadit spíše do autoritářského režimu, kde je potlačován pluralismus a základní občanské svobody, neboť veškerá agenda politického systému je v rukou prezidenta republiky. Prezident Paul Kagame však úspěšně zabraňuje korupci na nejen vládní úrovni. Je však nutné podotknout, že on sám rozhoduje o členech výborů a komisí, které podezření z korupčního jednání zkoumají. Dá se tedy předpokládat, že pokud některý ze členů vlády, či jiných vládních orgánů nevyhovuje vládní politice, prezident jej může nechat sesadit ze své funkce s odůvodněním z korupčního jednání (Freedom House 2014).

Ačkoli prezidentský úřad a další složky moci se uchylují k autoritářským praktikám, tak ústavní vymezení klade velký důraz na genderovou vyváženost i zastoupení ostatních částí společnosti, například mladých studentů. Jedná se o generaci, která nezažila genocidu, či si ji nepamatuje. Tento fakt je ve

Rwandské společnosti důležitý, neboť většina obyvatel politiku prezidenta podporuje, neboť je zároveň uznáván jako první postapartheidní prezident. Od mladých lidí, kteří tvoří téměř 40% populace, se může očekávat větší aktivita proti politickým vůdcům. Bohužel však politické elity zabraňují jakékoli aktivitě proti vládním strukturám. Vyvíjí se zde vládní programy pro vzdělání mladých občanů v různých oblastech a tím se vyvíjí snaha o včasné podchycení odporu studentů proti vládní politice. Prezidentova agenda si je tedy vědoma rizika, kdy by tyto skupiny mohly dát vzniku protivládní aktivitě.

Ačkoli zde můžeme nalézt nevládní organizace, která se snaží hájit různorodé zájmy, jejich funkčnost není nikterak rozsáhlá. Vládní sektor musí každou z organizací schválit a zaregistrovat, tento proces je však záměrně zdržován, nebo se členové vládní strany stanou členy ve vedení dané organizace. Organizace, které se nezabývají vládou, politickým systémem či kritikou prezidenta, mohou být víceméně úspěšně, ale záleží na zvolené rétorice dané organizace (Freedom House 2014). Občanská společnost se tedy nachází pod širokým nátlakem a není zde velký prostor pro širší spolupráci navzájem a zcela ne mezi společností a vládou.

Závěr

Tématem předkládané diplomové práce byla analýza konsenzuálních prvků v Ghaně, Jihoafrické republice a Rwandě. Práce si kladla za cíl charakterizovat konsenzuální prvky s ohledem na heterogenitu společností ve zkoumaných státech. Dílčím cílem práce bylo zjistit, zda systém konsenzu v heterogenních společnostech může zjemnit polarizaci vztahů mezi segmenty či jej naopak může zhoršit. Dle evropských modelů a teorií konsenzuální demokracie dochází k jednoznačnému zlepšení vztahů mezi segmenty prostřednictvím konsenzuálních prvků. Africké státy se však vymezují odlišným fungováním nejen na vládní úrovni, ale také se vztahy ve společnosti identifikují odlišně nežli v evropském prostředí.

Při vymezení konsenzuálního modelu, práce vycházela z teorií Arendta Lijpharta. Autorův teoretický rámec však není schopen zahrnout africké specifikace politického systému, jako například postavení tradičního vládnutí v zemi, které je pro africké státy mnohdy rozhodující. Pro rozšíření modelu a pochopení afrických odlišností od evropských státních útvarů, práce využila teorie Kwasihho Wiredu a Patricka Chabala. Teorie konsenzuálního modelu vládnutí mimo jiné předpokládá institucionalizaci vztahů mezi občanskou společností a státem. Africké státy však v praxi nevyužívají takovou míru formálnosti, která vychází z institucionalizace vztahů mezi občanskou společností a státem. Naopak se africké státy uchylují často k neformálnímu jednání, které není nikterak institucionalizované v ústavní rovině. Z těchto důvodů byla analytická část práce rozdělena na formální a neformální ustanovení konsenzuality v dané zemi. Nyní jednotlivé části analýzy shrneme a následně budou komparovány dle jednotlivých zemí.

První analyzovanou zemí byla Ghana, které se nevymezuje tak silnou polarizací vztahů mezi segmenty, jako je tomu v Jihoafrické republice a Rwandě. V ústavní rovině nemůžeme Ghanu řadit mezi státy konsenzuálního modelu vládnutí vymezené Arendtem Lijphartem. V tomto ohledu ghanský systém naplňuje pouze několik prvků. Jedním z nich je jasně vymezená politická moc parlamentu, kterou vymezuje ústava Ghany. Dalším prvkem, který zde nalezneme je využití přímé demokracie. Tato instituce není v zemi hojně využívaná, ale poslední konané referendum o zvýšení počtu regionů, hovoří ve prospěch politických elit, které se snaží zvýšit vliv občanů na záležitostech, které se jich přímo týkají. Toto lidové hlasování dále poukazuje na tendenci ve vytvoření

homogennějších správních celků. Poslední prvek konsenzuální demokracie můžeme identifikovat u decentralizovaného politického systému země. Ghanská ústava vymezuje reprezentaci správních jednotek na vládní i legislativní úrovni, prostřednictvím svých zástupců. Pro posouzení konsenzuálních prvků se musíme dostat i za prvky vymezené Arendtem Lijphartem. Například Státní rada, jako poradní orgán prezidenta zohledňuje zájmy segmentů společnosti prostřednictvím účasti náčelníků. Dle formálního vymezení konsenzuálních prvků, země nenaplnuje kritéria, která by nám umožnila zhodnotit systém jako konsenzuální model demokracie. Ačkoli zde fungují systémy, které se snaží o širší institucionalizaci vztahů mezi segmenty, není jejich počet dostačující.

U neformální analýzy konsenzuálních prvků v Ghaně, můžeme identifikovat hlubší vztah mezi politickými elitami a společností. Ústava Ghany institucionalizuje postavení náčelníků na všech úrovních vládní moci. Vztah náčelníků a politických elit je i přes ústavní rámec široce neformální. Ačkoli by náčelníci měli být zcela nepolitictí, často se vyjadřují i k politickým záležitostem. Náčelník Asantehene například musí schválit každého kandidáta před prezidentskými volbami a po svém zvolení jej prezident musí vyjádřit úctu. Dále se náčelníci vyjadřují k jmenování kabinetu, či ke konanému referendu o změně regionů. Politické elity jsou ve většině případů nuceny vyjít vstříc nárokům náčelníků, v opačném případě by se jejich postavení u členů dané komunity mohlo oslabit. V tomto ohledu je tedy postavení náčelníků ve vztahu značně dominantní a tohoto postavení jsou si více či méně náčelníci vědomi. Vzájemný vztah politické moci a tradičních vůdců je v systému hluboce zakořeněn, ale náčelníci se snaží posilovat své postavení na formální politické úrovni. Dále pak prvky konsenzu můžeme identifikovat u politických elit, které mají snahu vytvářet různá shromáždění s občany či médii. Ačkoli tato shledání neměla dlouhého trvání, lze tuto snahu identifikovat jako úsilí o lepší komunikaci mezi občanskou společností a politickými elitami, tedy o prvek konsenzuality ve společnosti.

Ghana tedy dle ústavního rámce nevyužívá velké množství prvků konsenzuality, ale naopak na neformální úrovni je snaha rozsáhlejší. Na vládní úrovni jsou zohledňovány zájmy jednotlivých etnik i správních celků, prostřednictvím svých zástupců. Vztahu mezi politickou složkou moci a etnickými skupinami dominuje postavení náčelníků, kteří mají v systému velký prostor, a to jak formální, tak neformální, který vyplývá z uznání tradic a zvyků v systému.

Využívané konsenzuální prvky nikterak nepolarizují vztahy mezi segmenty, spíše naopak je v systému zohledňována heterogenita, která se odráží na institucionalizaci vztahu mezi politickou silou a občanskou společností.

Druhou analyzovanou zemí byla Jihoafrická republika, která se vymezuje větší mírou polarizace mezi jednotlivými segmenty, které společnost rozdělují. Dle ústavního vymezení prvků konsenzuality, zde můžeme opět identifikovat pouze několik z nich. Jihoafrická republika naplňuje prvek vícestranictví, ale nikterak v praktické rovině. Ačkoli zde můžeme nalézt více politických subjektů, vládní úrovni dominuje Africký národní kongres ve všech politických složkách moci. Dále zde můžeme identifikovat proporční volební systém, který je uplatňován při volbě členů do dolní komory parlamentu a legislativních orgánů provincií. Jihoafrická republika se vymezuje jako decentralizovaný stát, dále zde pak můžeme identifikovat silné postavení parlamentu na úkor exekutivy. Ačkoli Jihoafrická republika, podobně jako Ghana naplňuje některá z prvků vymezená Arendtem Lijphartem, zemi nemůžeme klasifikovat jako konsenzuální model vládnutí, neboť zde identifikovaných prvků není dostatečné množství.

Co se týče neformální konsenzuality ve společnosti, tu můžeme nalézt u postavení náčelníků ve vztahu k politickým elitám. Ústava země nikterak neupravuje jejich postavení, a proto je jejich vztah s vládou zcela a jasně neformální. Zástupci náčelníků a politických elit často zasedají a konzultují politické záležitosti. Náčelníci jsou také často dosazováni na politické funkce v parlamentu či ve vedení Afrického národního kongresu. Vládní představitelé však nijak neuznávají jejich postavení ve společnosti. Politické elity se naopak snaží zasahovat do záležitostí tradičních vůdců, jako v případě snížení počtu oficiálně uznávaných království. Jelikož postavení náčelníků není ústavně ani formálně vymezeno je jejich postavení založeno na individuálních schopnostech vyjednávání a komunikace. Nejen tradiční náčelníci potřebují finanční zdroje politických elit, tak také politické elity potřebují podporu tradičních vůdců. Vztahy mezi oběma složkami jsou spojeny s korupčním jednáním, které může být formou fyzických darů, ale také ziskem různých politických funkcí pro tradiční lídry. Korupční vztah může tedy oběma složkám napomoci udržet své postavení v systému a vzájemný vztah lze nazvat jako oboustranně závislý. Významnou pozici v systému tvoří sociální hnutí. Tato hnutí jsou schopna mobilizovat a sdružovat občany i přes jejich vzájemnou heterogenitu.

Vláda se v obecné rovině nikterak nesnaží posilovat postavení občanské společnosti ve vztahu k politickým elitám. Mohou zde tedy existovat obavy vládních představitelů nad silnou mocí těchto hnutí, která v konečném důsledku jsou schopna mobilizovat společnost proti vládnímu systému. V Jihoafrické republice nalezneme i sociální hnutí, která hájí zájmy pouze určitého segmentu či sociální skupiny, ale taková hnutí nemají dostatečný potenciál pro širší změnu. Analýza nám tedy prokázala, že ta hnutí, která jsou schopna mobilizovat odlišné segmenty společnosti mají mnohem větší vliv. V samotné podstatě je existence celonárodních hnutí spíše prvkem plurality, nežli konsenzuality právě pro schopnost mobilizace občanů i přes odlišnou rasu, pohlaví či samotné zájmy.

Jihoafrická republika se tedy nemůže řadit do konsenzuálního modelu vládnutí dle ústavního vymezení. Na neformální úrovni vztahů můžeme identifikovat silnou občanskou aktivitu ve formě sociálních hnutí, která jsou schopna sdružovat různé segmenty společnosti. Tato hnutí spolu s opozičním stranickým subjektem mohou poukázat na možnost zmírnění polarizace mezi rasově odlišnými segmenty společnosti. Bohužel však vládní sektor společnosti naopak podporuje polarizaci vztahů mezi segmenty, důkazem nám je i nově schválená pozemková reforma ve prospěch černošských obyvatel.

Třetí, a tedy poslední analyzovanou zemí byla Rwanda, která se podobně jako Jihoafrická republika může identifikovat silnou polarizací vztahu mezi jednotlivými segmenty společnosti. Dle ústavní roviny Rwanda naplňuje nejvíce prvků konsenzuálního modelu v porovnání s ostatními zkoumanými státy. Ústava Rwandy naplňuje separaci moci mezi exekutivou a legislativou v oblasti politické příslušnosti. K funkčnímu rozdělení však nedochází, neboť je zde v praxi převaha prezidenta republiky. V ústavní rovině si jsou obě složky moci odpovědny, ale v praktickém rozsahu zde dominuje opět osoba prezidenta, či vládní politická strana. Dalším formálně naplněným kritériem je existence více politických stran v systému. Ačkoli zde může identifikovat několik politických stran, většina z nich se formálně zodpovídá vládní straně. Konsenzuální jednání můžeme shledat u Národního poradního orgánu politických stran, kde mluvčí a jeho zástupce byli jmenováni ze členů opozičních politických stran. Rwandský systém dále naplňuje kritérium o symetrickém bikameralismu. Bohužel však tento vztah zůstává pouze na oficiální úrovni. Rwandská vlastenecká

strana obsazuje většinu poslanců v přímo zvolené části parlamentu, a tudíž je parlament nepřímo odpovědný osobě prezidenta. Můžeme zde také identifikovat částečně proporční systém a také decentralizaci území. Vztah nižších správních jednotek a vládních složek moci však ústava nikterak nevynechává a z tohoto důvodu je jejich vzájemný vztah spíše na neformální úrovni. Rwanda také využívá prvky přímé demokracie, které však mají tendenci pouze posilovat postavení prezidenta v systému.

V neformální rovině vztahů mezi politickou elitou a občanskou společností nemůžeme identifikovat téměř žádný projev konsenzuálního jednání. Vztah obou složek vztahu je velmi radikálně podřizován zájmům vládní strany a osobě prezidenta. Vládní politická strana hojně využívá různé způsoby pro zamezení jakéhokoli občanského aktivismu, či hlubší komunikace mezi občany a státem. Politika prezidenta však radikálně potlačuje jakékoli projevy o heterogenitě v zemi, a tudíž občané nemají téměř žádný prostor k vytvoření jakéhokoli komunikačního prostoru mezi nimi a státem. Vládní politika dokázala v zemi potlačit jakékoli snahy o separování segmentů ve společnosti. Většina politických elit klade důraz na vytváření národní jednoty a prosazování konsenzuálního způsobu jednání mezi jednotlivými složkami společnosti. K realizaci těchto idejí o konsenzu však vůbec nedochází, a naopak jakékoli projevy konsenzu jsou spíše obrazem pro mezinárodní prostředí, že se v této zemi klade důraz na zastoupení různých zájmů ve společnosti. V tomto duchu se projevuje například existence různých národních rad, zastupující zájmy žen, postižených osob či mládeže. Pokud však jakákoli instituce má snahu o kritiku vládní politiky, dojde k okamžitému ukončení existence dané instituce.

Dle ústavního rámce můžeme Rwandu řadit mezi země s nejvíce identifikovanými konsenzuálními prvky v systému. Ústavní rámec klade důraz na jednotu národa, konsenzus ve společnosti a zastoupení různých skupin a segmentů na všech vládních úrovních. Bohužel se ústavní rámec neodráží v praktickém fungování systému. Na neformální a praktické úrovni není zohledňováno jakékoli rozdělení společnosti, a naopak je politickými elitami potlačováno. Míra sdružování, svoboda projevu a přístup k informacím není v zemi nikterak vysoký. Paul Kagame jakožto hlavní představitel státu spolu s vládnoucí Rwandskou vlasteneckou stranou svým jednáním potlačují jakýkoli projev separující se společnosti a z tohoto důvodu tedy není možné, aby vztahy

mezi vládní strukturou a segmenty ve společnosti mohly být institucionalizovány. Všechny výše uvedené závěry spíše slouží k posílení moci prezidenta v systému. Tento fakt by byl zajímavým tématem na širší zkoumání využití konsenzuálních prvků v autoritářském režimu.

Při porovnání jednotlivých analýz, dochází k jednoznačnému závěru o odlišnosti mezi formálním a neformálním vztahem mezi státem a společností. V případě Rwandy a Ghany můžeme identifikovat zcela opačný model vládnutí. Ghana naplňuje nejnižší počet kritérií pro konsenzuální model vládnutí, ale naopak v neformální rovině se jedná o zemi, která jednoznačně využívá nejvíce snah o dosažení konsenzu mezi různými segmenty společnosti. Rwandský systém konsenzuality je zcela opačný, kdy ústavní rámec naplňuje nejvíce kritérií, ale na neformální úrovni vztahů je situace zcela odlišná. Pokud v tomto měřítku budeme hodnotit Jihoafrickou republiku, můžeme zde identifikovat obě úrovně s částečnou snahou o konsenzualitu.

Analýza uvedených států také poukázala na zcela odlišnou funkčnost vztahu mezi politickými elitami a občanskou společností. Je zde tedy patrné, že teoretické modely vytvořené na základě evropských systému nelze aplikovat na africké země. Ve dvou ze třech zkoumaných státech se nám jasně projevuje důležité zastoupení tradičních vůdců na vládní úrovni. Také nám analýzy poukázaly na velké rozdíly mezi ústavním rámcem a neformálností, popřípadě zvyklostmi ve společnosti, se kterými se v evropském prostředí téměř nesetkáme. Analýza zkoumaných zemí nám tedy potvrdila důležitou úlohu neformálních institucí ve společnosti, kterou předpokládá ve svých pracích Patrick Chabal. Prostřednictvím těchto vztahů a institucí můžeme lépe pochopit a charakterizovat vztah občanské společnosti a politických elit nežli prostřednictvím formální úpravy vztahů. Bohužel se však prokázalo, že ve velké míře jsou neformální vztahy spojeny a provázány různými formami klientelismu, ke kterému se uchylují nejen vládní složky moci, ale také samotní náčelníci.

Je tedy kromě jiného nutné, charakterizovat jednotlivé africké země na základě odlišného modelu nežli v evropském prostředí. Pokud však vycházíme z modelu vytvořeném v evropském prostředí, musíme při analýze brát zřetel na odlišné prvky, které jsou pro africké státní útvary mnohdy rozhodující.

Je dále nutné podotknout, že model konsenzuální demokracie nelze aplikovat na africké země, ale může nám být jakýmsi modelem pro analýzu politických systémů i v dalších afrických státech, které se vymezují etnickou, náboženskou, či jinou heterogenitou. Různorodost vztahu se však také projevuje napříč kontinentem, kdy každá ze zkoumaných zemí poukazuje na jiné specifikace a formy vztahu mezi občanskou společností a státem. Tuto různorodost můžeme přikládat historii, zvyklostem a tradicím v dané zemi. Je dále patrné, že o konsenzuální model demokracie je na akademické úrovni zájem. Kromě evropských autorů se tomuto modelu věnují autoři z afrického prostředí, což bylo důvodem pro výběr tématu této práce.

Zdroje

Prameny

Ústava Belgického království. Dostupné na: https://www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/publications/constitution/GrondwetUK.pdf (9.1.2018).

Ústava Ghany. Dostupné na: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/gh/gh014en.pdf> (3.3.2019).

Ústava Jihoafrické republiky. Dostupné na: <http://www.justice.gov.za/legislation/constitution/SACConstitution-web-eng.pdf> (18.3.2019).

Ústava Nizozemského království. Dostupné na: <https://www.government.nl/documents/regulations/2012/10/18/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands-2008> (9.12.2018).

Ústava Rwandské republiky. Dostupné na: https://www.constituteproject.org/constitution/Rwanda_2015.pdf?lang=en (25.3.2019).

Ústava Švýcarské konfederace. Dostupné na: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19995395/index.html> (9.12.2018).

Internetové prameny

Equal Education. B.r. Dostupné na: <https://equaleducation.org.za/> (19.3.2018).

Election Guide. 2018. *Republic of Rwanda*. Dostupné na: <http://www.electionguide.org/elections/id/2696/> (26.3.2019).

Electoral Commission of South Africa. 2014a. *National Results*. Dostupné na: <http://www.elections.org.za/content/elections/results/2014-national-and-provincial-elections--national-results/> (19.3.2019)

Electoral Commission of South Africa. 2014b. *Western Cape Results*. Dostupné na: <http://www.elections.org.za/content/Elections/Results/2014-National-and-Provincial-Elections--Western-Cape-results/> (19.3.2019).

Freedom House. 2014. *Rwanda*. Dostupné na: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/rwanda> (26.3.2019).

- Ghana Business New. 2018. Dostupné na: <https://www.ghanabusinessnews.com/2018/10/11/create-new-regions-with-caution-house-of-chiefs/> (12.3.2019).
- GhanaWeb a. 2018. Dostupné na: <https://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/Otumfuo-Osei-Tutu-II-19-years-of-Asantehene-s-reign-on-the-Golden-Stool-647622> (12.3.2018).
- GhanaWeb b. 2005. Dostupné na: <https://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/Appoint-Minister-For-Chieftaincy-Affairs-Asantehene-96659> (12.3.2019).
- International Foundation of Electoral System. B.r. Dostupné na: <https://www.ifes.org/faqs/elections-ghana-2016-general-elections> (25.3.2019).
- Ministerstvo životního prostředí, vědy, technologie a inovace (MESTI). 2018. Dostupné na: <http://mesti.gov.gh/mesti-meet-press-2018/> (3.3.2019).
- National Women Council. B.r. Dostupné na: https://www.cnf.gov.rw/index.php?id=14&tx_news_pi1%5Bnews%5D=118&tx_news_pi1%5Bday%5D=7&tx_news_pi1%5Bmonth%5D=9&tx_news_pi1%5Byear%5D=2018&cHash=646d83dd3f47a36405e889788b410e54 (25.3.2019).
- Treatment Action Campaign. B.r. Dostupné na: <https://tac.org.za/> (19.3.2019).
- World Population Review. Ghana Population Review 2019 a. Dostupné na: <http://worldpopulationreview.com/countries/ghana-population/> (12.3.2019).
- World Population Review. Rwanda Population 2019 b. Dostupné na: <http://worldpopulationreview.com/countries/rwanda-population/> (26.3.2019).

Literatura

- Abdulai, Abdul-Gafaru. 2009. *Political Context Study – Ghana*. Human rights, Power and Civic Action research project. Universities of Oslo.
- Alexander, Mary. 2018. *The Nine Provinces of South Africa*. Dostupné na: <https://southafrica-info.com/land/nine-provinces-south-africa/> (14.3.2019).
- Amanor, David. 2008. „PAA Kwesu Nduom (CPP)”. *BBC Radio*. Dostupné na: http://www.bbc.co.uk/worldservice/africa/2008/11/081119_ghana_contenders3.shtml (25.3.2019).
- Atafori, Ayeerevisiya Kapini. 2012. „Ghana: Rationale for a Second Chamber of Parliament of Ghana”. *All Africa*. Dostupné na: <https://allafrica.com/stories/201204250964.html> (3.3.2019).

- Asamoah, Kwame. 2012. A qualitative study of Chieftaincy and Local Government in Ghana. *Journal of African Studies and Development* 4,03, 90—95.
- Baldwin, Kate. 2014. When Politicians Cede Control of Resources: Land, Chiefs and Coalition-Building in Africa. *Comparative Politics*, 46, 3, 253-271.
- Bizana-Tutu, Dolly. 2008. *Traditional Leaders in South Africa: Yesterday, Today and Tomorrow*. University of Western Cape. Disertační práce.
- Bormann, Nils-Christian. 2010. Patterns of Democracy and Its Critics. *Living Reviews in Democracy* 2, 1—14.
- Brenzinger, Mathias. 2017. Eleven Official Languages and more: Legislation and Language Policies in South Africa. *Journal of Language and Law*, 67,38—54).
- Bukari, Kaderi Noagah. 2016. A Concomitant of Conflict and Consensus: Case of a Chieftaincy Succession in Ghana. *Peace and Conflict Studies*, 23,1, 1—27.
- Chabal, Patrick. 2009. *Africa: The Politics of Suffering and Smiling*. University of KwaZulu-Natal Press, Scottsville. South Africa, 1-70).
- Dolný, Branislav, Darina Málková. 2013. „Patterns of Democracy“ Arendta Lijpharta a jeho kritika. *Annales Scientia Politica* 2, č. 01, 1—6.
- Dvořáková, Vladimíra. 2012. Švýcarsko: Polopřímá demokracie – konsensus, efektivita, stabilita. In: Dvořáková, Vladimíra a kolektiv. 2012. *Základní modely demokratických systémů*. Praha: Oeconomica, 233—254.
- Eze, Michael Onyebuchi. 2008. What is African Communitarianism? Against Consensus as a Regulative idea. *South African Journal of Philosophy* 27, č. 04, 106—119.
- Fayemi, Ademola Kazeem. 2010. A Critique of Consensual Democracy and Human Rights in Kwasi Wiredu's Philosophy. *Lumina* 21, č. 01, 1—13.
- Gumede, William. 2018. „How Civil Society has Strengthened SA's Democracy“. *Corruption Watch*. Dostupné na: <https://www.corruptionwatch.org.za/civil-society-strengthened-democracy-south-africa/#toggle-id-11> (18.3.2019).
- Gyampo, Ransford Edward. 2009. *Chiefs and Electoral Politics in Ghana's Fourth Republic*. University of Ghana, Department of Political Science.
- Hakes, Deborah. 2008. „Ghana's Voters Renew Commitment to Open and Competitive Election“. *Carter centre*. Dostupné na: https://www.cartercenter.org/news/pr/ghana_elections_prelim_statement_2008.html (3.3.2019).

- Head, Tom. 2018. Emigration Data Suggests How Many South African Want to Leave the Country. *The South African*. Dostupné na: <https://www.thesouthafrican.com/south-africans-emigration-december-2018/> (18.3.2019).
- Heywood, Mark. 2009. South Africa's Treatment Action Campaign: Combining Law and Social Mobilization to Realize the Right to Health. *Journal of Human Rights Practice* 1,1, 14-36.
- Hloušek, Vít, Kopeček, Lubomír, Šedo, Jakub. 2011. *Politické systémy*. Brno: Barrister&Principal, 69—75.
- Charvát, Jakub. 2018. Konsociační demokracie a její alternativy v plurálních společnostech: příspěvek k 50. výročí jedné teorie. *Acta Politologica* 10, č. 03, 80—97.
- Kagire, Edmund. Rwanda's Main Opposition party wins MP seats for the first time. *The East African*. Dostupné na: <https://www.theeastafrican.co.ke/news/ea/Rwanda-main-opposition-party-win-MP-seats-first-time-/4552908-4744694-g1b514/index.html> (25.3.2019).
- Kauzya, John-Mary. 2007. *Political Decentralization in Africa: Experiences of Uganda, Rwanda and South Africa*. New York: United Nations.
- Kimenyi, Felly. 2008. Presidential Advisory Council Meets in Kigali. *The New Times*. Dostupné na: <https://www.newtimes.co.rw/section/read/3263> (25.3.2019).
- Lijphart, Arend. 1968. Typologies of Democratic Systems. *Political Studies* 1, č. 1.
- Lijphart, Arend. 1977. *Democracy in Plural Societies: Comparative Exploration*. New Haven: Yale University Press.
- Lijphart, Arend. 1984. *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty One Countries*. New Haven: Yale University Press.
- Lyon, Aisling. 2015. Political Decentralization and the strengthening of consensual, participatory local democracy in the Republic of Macedonia. *Democratization* 22, č. 01, 157—178.
- Matolino, Bernard. 2009. A Response to Eze's Critique of Wiredu's Consensual Democracy. *South African Journal of Philosophy* 28, š. 01, 34—42.
- Matolino, Bernard. 2015. Ending Party Cleavage for a Better Polity: is Kwasi Wiredu's Non - Party Polity a Viable Alternative to a Party Polity?. *Acta Academica* 48, č. 02, 91—107.

- McVeigh, Tracy. 2015. Rwanda votes to give President Paul Kagame Right to Rule until 2034. *The Guardian*. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2015/dec/20/rwanda-vote-gives-president-paul-kagame-extended-powers> (25.3.2019).
- Mwai, Collins. 2018. Kagame Reshuffles Cabinet, Women Take up more Slots. *The New Times*. Dostupné na: <https://www.newtimes.co.rw/news/kagame-reshuffles-cabinet> (26.3.2019).
- Ndereba, Isaac Pavla. 2017. Lessons from Decentralization in Rwanda. *The Movement for Community-Led Development*. Dostupné na: <https://communityleddev.org/2017/06/27/lessons-from-decentralization-in-rwanda/> (25.3.2019).
- Niwenshuti, Marceline. 2013. *Democracy and Development in Rwanda?* Jihoafrická republika: Univerzita KwaZulu-Natal, 1—15.
- Novák, Miroslav. 2001. *Jakou demokracii pro nové demokracie?* Brno: Mezinárodní politologický ústav, 1—46.
- Onishi, Norimitsu. 2014. *A.N.C. Leads South Africa Vote, but Others Gain*. *The New York Times*. Dostupné na: <https://www.nytimes.com/2014/05/09/world/africa/south-african-vote.html> (19.3.2019).
- Osel, Anja. 2016. *Party, ethnicity, or region? Determinants of Informal Political Exchange in the Parliament of Ghana*. *Party Politics* 1,11, 1—11.
- Rwamapera, Kelly. 2018. „Habineza Elected Spokesperson for political parties Forum”. *The New Times*. Dostupné na: <https://www.newtimes.co.rw/news/habineza-elected-spokesperson-political-parties-forum> (25.3.2018).
- Říchová, Blanka. 2009. Belgické království: od unitarismu k federaci s otazníkem. In: Říchová, Blanka a kolektiv. 2009. *Západoevropské politické systémy*. Praha: Oeconomica, 14—56.
- Říchová, Blanka. 2009. Nizozemí: od konsociační demokracie k polarizovanému modelu vládnutí. In: Říchová, Blanka a kolektiv. 2009. *Západoevropské politické systémy*. Praha: Oeconomica, 97—135.
- Shaban, Abdur, Rahman Alfa. 2018. *Ghana Referendum Vote towards Creation of Six New Region*. Dostupné na: <http://www.africanews.com/2018/12/27/ghana-referendum-for-creation-of-six-new-regions-underway/> (3.3.2019).

- Solomon, Hussein, Liebenberg, Ian. 2017. *Consolidation of Democracy in Africa: A View from the South*. Routledge: Routledge Revivals.
- South African Online. 2018. *Congress of Traditional Leaders of South Africa*. Dostupné na: <https://www.sahistory.org.za/topic/congress-traditional-leaders-south-africa> (19.3.2019).
- Southall, Roger. 2019. „A referendum on Land Reform in SA?”. *MoneyWeb*. Dostupné na: <https://www.moneyweb.co.za/news/south-africa/a-referendum-on-land-reform-in-sa-brexit-suggests-not/> (19.3.2019).
- Wamala, Edward. 2007. Government by Consensus: An Analysis of a Traditional Form of Democracy. In: Wiredu, Kwasi a kolektiv. 2007. *A Companion of African Philosophy*. USA: Blackwell Publishing, 433—442.
- Wiredu, Kwasi. 1997. African Philosophy and Inter-Cultural Dialogue. *Quest: An International African Journal of Philosophy*, 11, č. 1, 29—42.
- Wiredu, Kwasi. 2001. Democracy by Consensus: Some Conceptual Considerations. *Philosophical Papers* 30, č. 03, 227—244.
- Wren, Christopher. 1992. „South African Referendum Is Set for Next Month”. *The New York Times*. Dostupné na: <https://www.nytimes.com/1992/02/25/world/south-african-referendum-is-set-for-next-month.html> (19.3.2019).